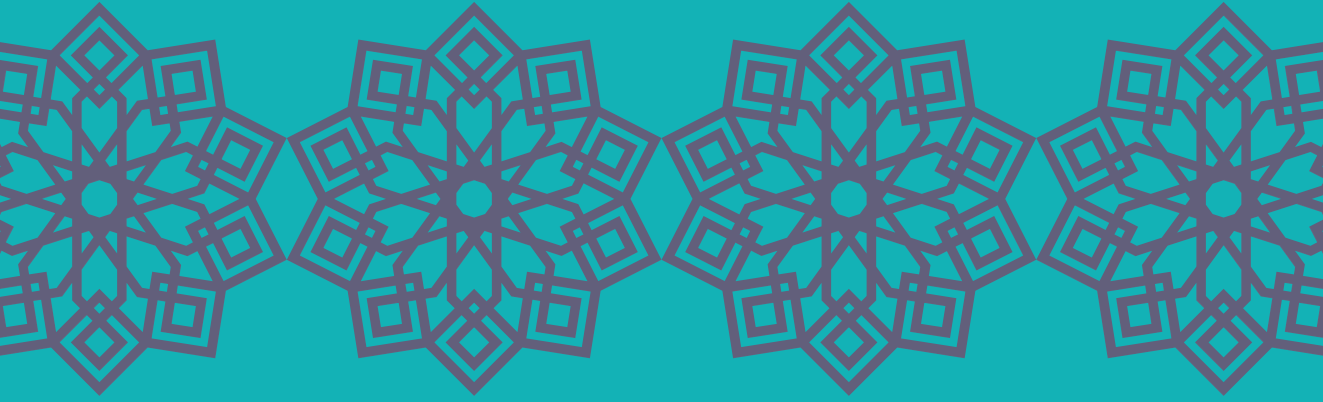

INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES

Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi

Vol. 4 No.3 December 2018

www.politikarastirmalar.org

ISSN: 2528-9969

International Journal Of Political Studies

(Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi)

December/Aralık 2018

Volume / Cilt 4

Issue / Sayı 3

p-ISSN: 2528-9969

e-ISSN: 2149-8539

www.politikarastirmalar.org

International Journal of Political Studies (IJPS) is an academical, periodic and refereed journal published on April, August, and December -three times in a year- by the Center of Political Economical and Social Research (PESA). The Journal publishes articles which are written in the discipline of social sciences like Public Administration, Political Sciences, International Relationships, Sociology, History, Philosophy, Psychology and Turkish Language. The Journal aims to help distribute, discuss and evaluate investigations and scientific studies by academicians, market and for those who are interested. The Journal is published on internet.

Permission to make digital or hard copies of part or all of the International Journal of Political Studies for personal or classroom use is granted without fee provided that copies are not distributed for profit or directional commercial advantage. No part of this publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, or stored in data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. Permission may be requested from the PESA Research and Publication Department.

Copyright © 2018 by PESA

No responsibility for the views expressed by authors and reviews in the International Journal of Political Studies is assumed by the editors or by the Publisher Center for Political, Economic and Social Research (PESA).

Contact Editorial Office

Address: Arabacı Alanı Mahallesi Mustafa Ocak Sokak No:9 D:2 Serdivan-Sakarya/Türkiye

E-mail:

politikarastirmalardergisi@gmail.com

Phone: +90 532 769

5899

Fax: +90 (264)

295 6233

Published by: Center for Political, Economic and Social Research (PESA)

Politik Ekonomik ve Sosyal Arařtırmalar Merkezi (PESA)

www.pesar.org

International Journal of Political Studies (IJPS)

Published by PESA, On Behalf of PESA the Owner is
Fatih YARDIMCIOĞLU

Editors / Editörler
Bünyamin Bezi
Serdar Güleler

Editorial Assistants / Editör Yardımcıları
Soner Tauscher
Fikret Topal

INTERNATIONAL ADVISORY BOARD / DANIŞMA KURULU

Habib Ahmed, Durham University, UK
Prof. Dr. Ahmet K. Bayram, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Yaşar Sarıbay, Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Atilla Yayla, Haliç Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir Berat Özipek, Medipol Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz Tomar, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Emre Bağce, Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Feridun Yılmaz, Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Kaya, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Muharrem Kılıç, Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman S. Öğün, Maltepe Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Alev Erkilet, Sabahattin Zaim Üniversitesi
Doç. Dr. Derda Küçükalp, Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Doğan Bıçkı, Muğla Üniversitesi
Doç. Dr. İrfan Haşlak, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Özlem Oğuzhan, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Z. Abidin Kılınç, Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. C. Duran Uzun, Çankaya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Edip Bekaroğlu, İstanbul Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fikret Çelik, Kırıkkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nebi Miş, Sakarya Üniversitesi

www.politikarastirmalar.org

İÇİNDEKİLER / CONTENT

Makaleler / Articles

Dış Politika Analizi Ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Sorunlarına Katkıları Üzerine Bir İnceleme

Nurhak Gürel

1

Heidegger Felsefesine Güç İstenci, Teknoloji Ve Çevre Sorunları Açısından Bakışlar

İdris Demirel

18

DIŞ POLİTİKA ANALİZİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNİN SORUNLARINA KATKILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

A STUDY ON FOREIGN POLICY ANALYSIS AND ITS CONTRIBUTIONS TO PROBLEMS IN THE DISCIPLINE OF INTERNATIONAL RELATIONS

Nurhak GÜREL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü, nurhakgurel@gmail.com

<https://doi.org/10.25272/j.2149-8539.2018.4.3.01>

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Geliş 11 Aralık 2018
Kabul 27 Aralık 2018

Anahtar Kelimeler:

Dış Politika Analizi
Uluslararası İlişkiler
Aktör-Yapı Sorunu
Analiz Düzeyi
Dış Politika Yapımı

. Uluslararası İlişkilerdeki temel tartışmaları şekillendiren sorunları konu edinen bu çalışma, Dış Politika Analizinin katkılarına yönelik bir inceleme sunmayı amaçlamıştır. Nitekim Dış Politika Analizi, gerek dış politika çalışmalarına getirdiği yeni yaklaşımlarla gerekse diğer sosyal bilimlerle olan bağlantısıyla, Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Fakat disiplin içindeki konumu üzerinde yapılan tartışmalar halen devam etmektedir. Bu yüzden çalışmada, öncelikle Dış Politika Analizinin kavramsal çerçevesi ve disiplin içerisindeki yeri incelenmiştir. Dış politikayı konu edinen Dış Politika Analizinin, Uluslararası İlişkilerin bir alt alanı olduğu ön kabulünden hareket edilmiştir. Çalışmanın odak noktasında ise Uluslararası İlişkiler disiplininin merkezinde yer alan “aktör-yapı” “analiz düzeyi”, “dış politika yapımı” ve “dış politikada rasyonellik” sorunları yer almaktadır. Bu sorunlar ele alınırken alanda ön plana çıkan çalışmaların bahsedilen sorunlara yönelik eleştirilerinden faydalanılmıştır. Bu eleştirilerden hareketle, Dış Politika Analizinin disipline sağladığı teorik ve metodolojik katkıların geçerliliğini koruduğu; yeni bakış açılarının gelişmesine olanak sağladığı tespit edilmiştir.

© 2018 PESA Tüm hakları saklıdır

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Received 11 December 2018
Accepted 27 December 2018

Keywords:

Foreign Policy Analysis
International Relations
Agent-Structure Problem
Level of Analysis
Foreign Policy Making

This study, which focuses on the problems shaping the main approaches in International Relations, aims to present a study on the contributions of Foreign Policy Analysis. As a matter of fact, Foreign Policy Analysis is a field whose position has been discussed in the International Relations discipline, both as its new approaches to foreign policy studies and its connection with other social sciences. In this respect, this article firstly discusses the conceptual framework of Foreign Policy Analysis and its position in the discipline. It starts from assumption that Foreign Policy Analysis, as a foreign policy-based field, is a subfield of International Relations discipline. In the study, “agent-structure”, “level of analysis”, “foreign policy making” and “rationality in foreign policy” problems, which are at the center of International Relations discipline, are discussed. The followed method is to reveal the criticisms of the prominent studies in the field, about these problems. Through criticism made by Foreign Policy Analysis to these problems, the study concludes that the field has remained forefront both by providing theoretical and methodological contributions and by allowing the developments of new perspectives.

© 2018 PESA All rights reserved

GİRİŞ

Soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte yeni gelişmeler üzerinden dış politika kavramı da ciddi bir dönüşüm geçirmiştir. Hızlı bir küreselleşmenin yaşandığı yeni sistemde devlet ve dış politika ilişkisine yönelik tartışmalar devam etmektedir. Ayrıca devletlerin egemenlikleri devlet dışı aktörlerin etkinliğinin artmasıyla birlikte sorgulanmaya başlamıştır. Dış politika kavramı da bu sorgulamalardan etkilenen kavramların başında yer almaktadır. Nitekim geleneksel devlet merkezli analizlerin yanı sıra, belirleyicilikleri inkâr edilmeyen ekonomi, uluslararası siyasi iktisat, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık kavramları üzerinde yapılan analizlerin sayısı artmaktadır. Bu noktada, Dış Politika Analizi

(DPA) araştırma alanını genişleterek dış politika üzerinde daha anlaşılabilir ve daha sistematik yaklaşımların önünü açmıştır.

1950'lerde Uluslararası İlişkiler disiplini şekillendiren kavramlar ve sorunlar ciddi bir sorgulamadan geçmiştir. DPA'nın sistemli bir çalışma alanı olarak ortaya çıktığı bu dönem, DPA açısından ilk önemli çalışmaların verildiği yıllardır. Bu çalışmalarla birlikte günümüze kadar Uluslararası İlişkiler disiplininin konularını kendi gündemine alan, ciddi bir DPA literatürü meydana gelmiştir. Genel literatürde büyük ilgi gören DPA, Türkiye'de Uluslararası İlişkiler disiplini henüz yeteri kadar tartışılmamış bir alandır. Ön plana çıkan çalışmalar ise genellikle ders kitabı mahiyetinde; temel kavramları ve yaklaşımları incelemeyi tercih etmiştir (bkz. Arı, 2013; Efegil, 2012; Sönmezoğlu, 2014). Ya da Uluslararası İlişkiler kapsamına giren temel kavramların incelendiği çalışmalarda bir başlık olarak yer almıştır (Erişen, 2014; Tayfur, 2014). Dolayısıyla DPA'nın kendisine, disiplinle olan ilişkisine ve disipline olan katkılarına yönelik çalışmaların eksikliği söz konusudur. Bu çalışma, söz konusu durumun tartışılması gerektiğinden yola çıkarak, DPA'nın hangi sorunlar üzerinden Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişiminde etkili olduğunu incelemektedir. Bu amaç doğrultusunda disiplin içerisinde önemli teorik ve metodolojik tartışmaların merkezinde yer alan "aktör-yapı", analiz düzeyi", "dış politika yapımı" ve "dış politikada rasyonellik" sorunlarını konu edinmektedir. Ele alınan bu dört sorun üzerinden yürütülen tartışmaları odak noktasına alan bu makale, DPA'nın Uluslararası İlişkiler disiplinine yönelik teorik ve metodolojik katkılarını ortaya koymayı hedeflemektedir.

DPA ilk yıllarında disiplin içinde kendine has sorunsallar geliştirmesiyle ön plana çıkmıştır. Özellikle devlet merkezli realist yaklaşımların hakim olduğu dönemde, devlet içi ilişkilere ve devlet altı aktörlere dikkat çekerek bunu başarabilmiştir. İlk çalışmalar bu anlamda dış politikayı bir çıktı olmaktan ziyade bir süreç olarak ele almışlardır. Bunun anlaşılabilmesi için Uluslararası İlişkilerde hakim olan tartışmaların geliştirdikleri dış politika tanımlamaları DPA açısından önemlidir. Çalışmada, öncelikle disiplin içerisinde değişkenlik arz eden bu tanımlamalar ve DPA'nın dış politika tartışmalarına getirdiği kavramsal yenilikler incelenmiştir. Uluslararası ilişkilerde gerçekleşen olayların merkezine karar alıcı bireyleri koyan DPA, aktör odaklı yaklaşımı temel almasıyla ön plana çıkmaktadır.

Çalışmanın geriye kalan bölümünde DPA'nın bu temel özelliğinden hareketle Uluslararası İlişkiler sorunlarına getirdiği eleştirilere odaklanılmıştır. Bu sorunların başında gelen aktör-yapı sorunu, dış politika kararlarında yapısal faktörlerin mi yoksa karar verici bireylerin mi öncelikli olduğu tartışmasından ortaya çıkmıştır. Burada DPA'nın ön plana çıkardığı faktörler tartışılmıştır. Analiz düzeyi sorununda hangi düzeyde ve hangi değişkenlerle dış politikanın açıklandığı; dış politika yapımı tartışmasında ise iç faktörlerin DPA açısından önemi ele alınmıştır. Uluslararası İlişkiler disiplini tartışılan haliyle, rasyonel seçim teorisine yönelik DPA içerisinde farklı modeller geliştirilmiştir. Son bölümde bu modeller, dış politika kararlarında rasyonelliğin birer eleştirisi olarak incelenmektedir.

1. Bir Dış Politika Teorisi: Dış Politika Analizi

Dış politika kavramsal olarak biraz da dış politika üzerinde çalışanların hangi değişkenleri ne bağlamda aktarmak istediklerine bağlı olarak değişiklik arz etmiştir. Bir liderin geçmiş tecrübelerinden uluslararası sistemin yapısal özelliklerine kadar çok düzeyli- zaman zaman içi içe geçmiş- yaklaşımların bulunmasının bir sebebi de budur (Tayfur, 2014: 73) Dış politikanın ortak bir tanımının zorluğuna farklı okulların ve yaklaşımların yaptığı dış politika tanımlarını aktararak dikkat çeken Sönmezoğlu (2014: 255–257), dış politikayı genel olarak "uluslararası ilişkiler alanında genellikle bağımsız devletler olmak kaydıyla özerk aktörlerin dış dünya ile sürdürdükleri resmi ilişkiler bütünü" şeklinde tanımlamaktadır. Andrew Heywood (2013: 168)'un tanımıyla dış politika; "hükümetlerin, genellikle yabancı hükümetlerle ilişkileri yoluyla devlet sınırları dışındaki olayları etkileme veya yönetme girişimlerini ifade eder." M. F. Tayfur ise, aslında dış politikanın bir tarafıyla köprü diğer tarafıyla sınır meselesi haline geldiğini ileri sürmüştür. Tayfur (2014: 76)'a göre dış politika; ulus devlet ile uluslararası ortam arasında köprü vazifesi görürken, iç politika; hükümet ve uluslararası politika arasındaki sınır olma özelliğini de korumaktadır.

Diğer taraftan Uluslararası ilişkiler içerisinde her teorik tartışmanın farklı bir dış politika yaklaşımı mevcuttur. Uluslararası ilişkilere ve dış politika analizine yönelik ilk sistemli yaklaşımlar ikinci dünya savaşından sonra geliştirilmiştir. Bu dönemin idealist yazarları tarafından dış politikanın temelleri,

uluslararası siyasi sistemin doğasına dayandırılmıştır. İdealistler daha çok devletler arasında gerçekleşen savaşların nasıl önleneceği üzerine düşünmüşlerdir. İnsan doğasının barışsever olduğu varsayımından hareketle uluslararası anlaşmazlıkların temelinde siyasi ve sosyal mekanizmaların bulunduğunu savunmuşlardır. Uluslararası barışı sağlayacak olan mekanizmaların kurulmasıyla bunun önlenebileceği varsayılmıştır. Daha sonra idealistler gerçeklerden ziyade ahlaki değerlere odaklandıkları için ciddi bir eleştiri ile karşılaşmışlardır (Tayfur, 2014).

İç ve dış politika arasında kesin bir ayrım yapan realizme göre, dış politika genel anlamda yegane aktör olan devletlerin, egemenlikleri dışındaki alana yönelik izledikleri stratejilerdir. Bu bağlamda dış politika, devletlerin sınırları dışındaki dünyaya yöneliktir (Efegil, 2012: 13). Realistler devletlerin rasyonel davrandıklarını, hiçbir zaman gelişmiş hareket etmediklerini kabul etmişlerdir. İdealistlerin odaklandığı moral prensiplerin alçak siyasetin bir konusu olduğunu, dış politikanın ilgilendiği askeri ve güvenlik gibi meselelerin ise asıl baskın olan yüksek siyasetin konusu olduğunu savunmaktadırlar. Bundan dolayı dış politikanın ahlaki yönünü görmezden gelerek, güvenlik meselelerini her zaman ön plana çıkarmışlardır (Tayfur, 2014: 79). Dış politika tanımlamaları Soğuk Savaş'ın bitişine kadar realist yaklaşımın gölgesinde kalmıştır.

Uluslararası ilişkiler içerisinde dış politikaya yönelik farklı bir anlayış geliştiren davranışsalcılara göre dış politika; "dış politika konularını belirleyen, onları yargılayan ve bunlardan edindiği bilgilere dayanarak hareket eden liderlik pozisyonunda bulunan bireylerin; yani bir insan etkinliğinin ürünüdür (Alden & Aran, 2016: 24)." Davranışsalcı dış politikanın merkezinde bulunan bu birey vurgusu, dış politikaya yönelik karar almada daha da belirginleşir. Nitekim rasyonellik gibi kavramlar, bireylerin psikolojik durumları üzerinden değerlendirilmiştir.

Uluslararası sistemde devletler öncelikli olmak üzere, farklı aktörlerin davranışlarının ve ilişkilerinin uygulanmasını inceleyen bir yaklaşım olarak ortaya çıkan Dış Politika Analizi (DPA), karar alma sürecine odaklanır. Breuning (2007: 16)'e göre "dış politika analizinin amacı, dış politika kararlarının nasıl verildiği konusunda genel olarak uygulanabilir bilgi edinmektir." Bu amaca yönelik izlenen yol; dış politika olayları arasındaki benzerlik ve farklılıklardan yola çıkarak, devletlerin genel dış politika davranışları hakkında bilgi sunmaktır. Sadece devletlerin resmi karar alıcılarını değil; devlet altı aktörlerin de dış politika üzerindeki etkisini incelemektedir. Devlet içi ilişkileri de konu edinmesi ve bunun dış politika üzerindeki etkilerini ele alması nedeniyle Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde kendine has sorunsallar geliştirmiştir. Bu yüzden zamanla Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde ayrı bir çalışma alanı geliştirmiştir (Alden & Aran, 2016: 3).

Dış Politika Analizini Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde farklı kılan; çok faktörlü, çok düzeyli, disiplinler arası, amil/yapan odaklı (agent-oriented) ve aktörü önceleyen yaklaşıma (actor-specific) sahip olmasıdır. Bu anlamda, DPA'nın uluslararası ilişkilere yönelik yaklaşımını özetleyen temel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- DPA içerisindeki karar verme yaklaşımı ulus devleti yekpare bir aktör olarak görmez. DPA, devletin insanlar ve birimlerden oluşan bir yapı arz ettiğini kabul ederek hareket eder.
- Realizmin merkezinde yer alan 'ulusal çıkar' kavramını, devleti oluşturan bu insan ve birimlerin ulusal çıkarı olarak nitelendirir.
- Karar vericilerin rasyonel bir şekilde hareket ettiklerini ileri sürmez. Çünkü insanların rasyonelliklerini kısıtlayan birçok faktör vardır.
- Dış politika yapımını birçok değişkenin yer aldığı kompleks bir süreç olarak ele alır.
- Aktör-genel bir yaklaşımdan ziyade 'aktör-spesifik' bir yaklaşımı benimsemiştir; liderlerin tutumları, anayasal siyaset, devlet altı gruplar, muhalefet vb. bütün faktörler, sadece dış politikayı değil siyasetin kendisini de etkilemektedir (Hudson & Vore, 1995: 209–238).

DPA, yöntem olarak dış politika çıktılarından ziyade dış politika karar verme sürecinin kendisini ön plana çıkarır. Bu yüzden devlet davranışlarını meydana getiren koşullarda 'neden' sorusunun cevabı ancak karar verme sürecinin kendisinde aranmıştır. Karar vericinin kendisinden karar verme ortamına kadar, faktörlerin çeşitliliği doğal olarak farklı disiplinlere de başvurmayı zorunlu kılmıştır. Dahası karar

vermenin kendisi zaten çok değişkenli bir süreçtir. Bu yüzden Snyder ve meslektaşları DPA'nın çok faktörlü ve disiplinlerarası bir yaklaşım olması gerektiğini öne sürmüşlerdir (Hudson & Vore, 1995: 213).

Diğer taraftan, Dış Politika Analizi çalışmalarının çoğalması ile birlikte, bu yaklaşıma getirilen önemli eleştirilerin de sayısı artmıştır. Bunlarda ön plana çıkması DPA'nın 'devlet' kavramına yönelik yaklaşımıdır. DPA'da devlet, belirli bir ölçüde yönettiği halktan ve dış faktörlerden kazandığı özerklik ile tanımlanmaktadır. Fakat DPA'ya yönelik getirilen eleştirilerin temelinde bu devlet kavramının belirli bir analitik ve kavramsal tartışmasının yapılmamış olmasıdır. Dolayısıyla DPA içerisinde kavramsal olarak bir devlet yaklaşımı henüz ortaya koyulmamıştır (Alden & Aran, 2016: 87).

Bir diğer eleştiri DPA'nın kendisine yönelik yapılan eleştiridir. Son yıllarda DPA'nın teorik olmaktan çok ampirik olduğunu belirten Morin ve Paquin (2018: 342), DPA'nın ilk çalışmalarında önerilen vizyonların geçerliliğini koruduğunu savunmaktadır. Fakat Morin ve Paquin'e göre DPA'nın dört ana zorluğu aşarak teorik yenilenmeye odaklanması gerekir. Bunlar: "(1) farklı teorik modeller arasındaki bağların kurulması; (2) ulusal bağlamlar arasındaki kıyaslama/karşılaştırmayı öne çıkarmak; (3) araştırmayı yeni aktör kategorilerine genişletmek ve (4) kimliğini kaybetmeden, uygulayıcılar [diplomatik anlamda] ile gerçek bir diyalog geliştirmek."

1.1.Dış Politika Analizinin Gelişim Süreci

Tayfur (2014: 96)'un belirttiği gibi "[...] Dış politika analizcileri 1970'li yıllarda hem içerde hem de dışarda önemli devlet dışı aktörlerle karşılaştıklarında, o güne kadar hiç sorgulamadıkları devletin rolü, yeterliliği ve özerkliği meseleleri üzerinde ciddi biçimde düşünmeye başladılar." Uluslararası İlişkiler disiplinine hâkim olan devletin temel aktördür görüşü böylece sorgulanmaya çalışıldı. Bu dönemdeki çalışmaların genel özelliği, odaklarını devlet dışı aktörlere ve devletler arası artan karşılıklı bağımlılığa çevirmiş olmalarıdır. Fakat Dış Politika Analizinin Uluslararası İlişkiler disiplini içinde sistemli bir şekilde çalışılması 1950'lere dayanmaktadır. Richard Snyder; James Rosenau; Harold ve Margaret Sprout ikilisinin ortaya koydukları çalışmalar ile Dış Politika Analizinin temelleri atılmıştır (Hudson, 2012: 13).

DPA, başlangıçta kararların nasıl verildiğini keşfetmekle başlamış ve uluslararası politikadaki davranışları ve değişimlerin merkezine bireysel veya bir bütünlük içerisinde hareket eden insanı koymuştur (Hudson & Vore, 1995: 210). Richard Snyder, H.W Bruck ve Burton Spain (1954)'in Decision Making as an Approach to the Study of International Politics adlı çalışmalarında karar verme sürecinin dış politikada belirleyici olduğunu savunmuşlardır. Yazarlar dış politika çıktılarından ziyade devlet/ulus analiz seviyesinin altında karar verme sürecine dahil olan aktörlere ışık tutmuşlardır. Bir diğer önemli çalışma 1964 yılında kitap bölümü olarak yazılıp 1966'da James Rosenau tarafından yayımlanan Pre-theories and Theories of Foreign Policy adlı çalışmadır. Rosenau burada ulus devletin davranışlarının genellenebileceğini ve bilimsel yöntemlerle incelenebileceğini göstermiştir (Hudson, 2012: 13–15). Ayrıca Rosenau dış politika analizinin anlaşılabilirliği için bireyden uluslararası seviyeye kadar farklı seviyede analizlerin uygulanması gerektiğini savunmuştur. Diğer çalışma Harold ve Margaret Sprout (1956) ikilisinin Man-Millieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics adlı çalışmalarıdır. Bu çalışmada dış politikanın sadece karar verme sürecine dahil olan birey ve grupların psikolojik, statüsel, politik vb. durumlarına başvurarak açıklanabileceğini savunmuşlardır.

Bu üç önemli eserin devletlerin dış politikalarını açıklamaya yönelik tartışmaları DPA'nın ilk yıllarında bütün araştırmacıları cesaretlendirmeyi başarmış ve onların dikkatlerini dış politikanın merkezinde insanların bir birey olarak kendilerinin bulunduğunu göstermeye çalışmışlardır. Süreç olarak dış politikanın, daha önemli olmasa bile, en azından çıktı olarak dış politika kadar önemli olduğunu ortaya koymuşlardır. Yani dış politikanın sadece bir çıktı değil bir yapım sürecinin de olduğunu ve anlaşılabilirliği için bu sürece dahil olan aktörlerin farklı analiz seviyelerine başvurarak incelenmesi gerektiğini kanıtlamışlardır.

Hudson, dış politika analizinin gelişiminin klasik dönemini ele alırken iki kuşaktan bahsetmektedir. 1950'lerden 1970'lere kadar olan dönem ilk teorik tartışmaların ve önemli kavramsallaştırmaların yapıldığı dönemdir. Sonraki çalışmalar yukarıda bahsedilen üç önemli DPA çalışmasının attığı temel

üzerinden teorilerini geliştirmişlerdir. Bu dönemde dış politika analizinin tek başına ve grup içinde hareket eden insanı merkeze aldığı görülmektedir. 1970'lerin sonlarından 1980'lerin ortalarına kadar DPA'nın kendi içerisinde eleştirilerle karşılaştığı bir dönem yaşanmıştır. DPA içerisinde metodolojik eksiklerden dolayı bu dönem çalışmalarında bir durağanlık yaşanmıştır. Metodolojik durağanlığın en önemli sebebi kapsamlı bir bilgi ihtiyacıydı. Dış politika geleneksel olarak ulusal güvenlik odaklı çalışıldığı için, grup karar alma ve bürokratik süreçlerin analizlere dahil edilebilmesi için muazzam bir bilgi eksikliği söz konusuydu (2014: 13–35). Bunun yanında ikinci kuşağın (1970'lerden 90'lara kadar) analiz seviyeleri üzerindeki çalışmaları yine ilk dönem teorisyenlerinin tartışmalarına dayanmaktadır. İkinci kuşak bu tartışmaları geliştirerek birey, küçük/büyük grup düşüncesi, liderlerin siyasi psikolojileri, dış politika üzerindeki kültürel etkiler, iç politik mücadele, ulusal davranışlar ve sistemik etkiler gibi birçok analiz seviyesi üzerinde çalışmışlardır. (Hudson, 2012: 28)

Sovyetler birliğindeki rejimlerin çökmesiyle birlikte DPA için de yeni bir durum ortaya çıktı. Artık teorik çalışmalarda "sistemdeki değişimi yalnız sistem seviyesinde analizlerle açıklamak mümkün değildi (Hudson, 2014: 32–33)." DPA açısından bu durum; daha çok DPA'nın açıklama konusu yaptığı Gorbaçov ve diğer liderlerin kişilik özellikleri, Luteryen Kiliseler ve Yeşil Hareket gibi ulus ötesi gruplar, Komünist Parti gibi çeşitli devlet altı aktörlerin mücadeleleri vb. değişkenlerle açıklanabilirdi. Bundan dolayı DPA tarzı aktöre özgü çalışmalara, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde olan ihtiyaç artmaktaydı (Hudson, 2014: 33). Bu sayede Soğuk Savaş sonrası dönemde DPA, değişimin kodlarını başlangıcından beri sahip olduğu yaklaşım çerçevesinde inceleyerek, geçerliliğini korumaya devam etmiştir.

2. Uluslararası İlişkiler Disiplininin Sorunlarına DPA'nın Yaklaşımı

DPA, Uluslararası İlişkiler alanına önemli teorik ve metodolojik katkıları ile gündeme gelmiştir. Bunu mümkün kılan şey, disiplini ilgilendiren çoğu sosyal bilimlerle bir bağlantı kurmuş olmasıdır. Aktörü öncelikli gören yaklaşımı ile Uluslararası İlişkilerin birey/insan unsurunu -hesap verilebilirliği ve belirleyiciliği ile- ortaya koymasının önünü açmıştır. Karar alıcılar olarak insanların tek başına veya grup halinde hareket ettikleri temel varsayımından hareketle uluslararası ilişkilerde gerçekleşen olayların bir temelini olduğunu göstermiştir. Böylece aktör-genel Uluslararası İlişkiler ile sosyal bilimler arasındaki bağlantıyı canlandırmıştır (Hudson, 2005: 2). DPA'nın disiplin içerisindeki önemli katkılarından biri de dış politikanın analiz edilmesinde önceki yaklaşımları tersine çeviren bir yöntemsel yenilik getirmiş olmasıdır (Ereker, 2013: 50). Bu yüzden Uluslararası İlişkilerin bir alt alanı olarak, disiplinin temel tartışma konularına getirdiği eleştirilerin incelenmesi, bahsedilen katkıların ne yönde olduğunu ortaya koyma açısından önem arz etmektedir.

2.1. Aktör-Yapı Sorunu

Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde önemli bir tartışma konusu olan aktör-yapı (agent-structure) sorunu diğer sosyal bilim dalları gibi DPA'yı da ikiye bölmüştür. Bu ayrım genel olarak dış politika karar almada veya karar alma çevresinde yapısal faktörlerin mi (uluslararası sistem tarafından dayatılan sınırlamalar) yoksa bireylerin mi (uluslararası sistemi şekillendiren bireysel tercihler) öncelikli olduğu tartışması ile ortaya çıkmıştır. Bu noktada Alan ve Aran (2016: 4), DPA çalışanların Uluslararası İlişkiler disiplininden daha fazla, aktörü öne çıkarma eğiliminde olduğunu belirtmektedirler. Erken dönem çalışmalarında karar vericilerin merkeze alınması bunun en önemli göstergesidir. Aktör/birim odaklı bir yaklaşım benimseyen DPA içerisinde, hangi seviyede olursa olsun bir aktörün ve genel kabul gören bir birimin hareketleri ve kararları üzerinden inceleme yapılmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş ve öncesindeki çalışmalarda birim olarak devletler kabul edilirken; günümüzde liderler, kamuoyu, çıkar grupları, devlet-altı gruplar gibi birimlerin de önemi artmıştır (Erişen, 2014: 368).

Dış Politika Analizi, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde temel sorunlardan biri olan aktör-yapı tartışmasına önemli eleştiriler getirmiştir. Neorealizmin öncüsü Kenneth Waltz ve sosyal konstrüktivizmin öncü ismi Alexander Wendt arasındaki tartışmalardan hareketle Hudson, DPA'nın temel eleştirisini şu şekilde ifade etmektedir:

"Sadece insanlar kimlik oluşturabilir, sadece insanlar kimlik değiştirebilir, sadece insanlar kimlik temelinde hareket edebilirler. Sadece insanlar sosyalleşebilir ve diğerlerini

sosyalleştirebilirler...Fikirleri ortaya çıkaran, bu fikirlerin değerlerini takip ettiren ve bunları kurumsallaşma süreçleri ile zaman içinde iletmeye çalışan amil/yapan sadece insanlardır. Bu insanları görmezden geldiğiniz zaman hem Waltz hem de Wendt'in yaptığı gibi [amil/yapan kastedilerek] bir makina ile kalırsınız (2014: 12)."

DPA içindeki bu eleştirinin hedefi; devletler sistemi içerisinde güç dağılımlarının şekillendirdiği düşünülen Neorealist devlet yaklaşımı ile düşünsel ve fikrinsel unsurların belirlediği Konstrüktivist devlet yaklaşımıdır. DPA'nın bu eleştirisiyle bir taraftan Neorealistlerin "kara kutusu"; diğer taraftan Konstrüktivistlerin ideal/düşünsel yapı kavramı sorgulanmıştır. Tartışma kendi içerisinde devam ederken, bu ayırım üzerinde bir uzlaşya varma çabaları da söz konusu olmuştur. Bu çabalar özellikle son yıllarda daha belirgin hale gelmiştir. Yeni düşünce okulları ve birçok akım, aktör-yapı arasındaki açığı kapatma çabasına girmişlerdir. (Morin & Paquin, 2018: 327). Diğer taraftan DPA'nın bireyi analizin merkezine alması devletler arası alanda dış politikanın nasıl bir etki yarattığı konusunda eksik kalmakla eleştirilmiştir. Bu eleştirinin merkezinde DPA'nın dış politika kararlarının ne şekilde ortaya çıktığına odaklanarak yapıyı göz ardı ettiği tespiti yer almaktadır (Ereker, 2013: 50–51).

2.2. Analiz Düzeyi Sorunu

Analiz düzeyi bir dış politika analizinin hangi düzeyde ve hangi değişkenlerle anlatılacağını belirler. Çünkü uluslararası sistem, farklı aktörlerin farklı düzeyler ile incelenmesini zorunlu hale getirmiştir. Günümüz dış politika çalışmaları artık ne tek bir faktör üzerinden gitmektedir ne de tek bir analiz seviyesini temel almaktadır. DPA'nın bu bağlamda açıkladığı şeyler, karar verme süreci ve karar vericinin kendisini etkileyen faktörlerdir. Bu faktörler karar vericinin kişiliğinden karar verilen odanın rengine kadar her konuyu kapsayabilmektedir. Bu yüzden DPA'nın en temel özelliklerinden biri dış politika yapımında çok faktörlü bir yaklaşıma sahip olmasıdır. DPA, değişkenler üzerinde bir inceleme yaparken birden fazla analiz düzeyinden faydalanır. Mikro seviyeden makro seviyeye kadar bu analiz düzeylerinden elde edilen veriler dış politika analizcilerinin gündeminde yer alırlar.

Dış politika süreçlerini bu sürecin merkezinde bulunan bireylerden bağımsız olarak incelemek tutarsız sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Liderlerin tarihte önemli değişimlere öncülük ettiği düşünüldüğünde bireylerin dünyayı nasıl algıladıkları ve buna bağlı olarak ne tür seçimlerde bulunabilecekleri, dış politikanın analiz edilmesinde hayati önem taşımaktadır. Birey seviyesinde analiz bu eksikliği bireylerin kişilikleri, inançları, tercihleri ve çevrelerine odaklanarak tamamlamaktadır. Tarihte birçok lider büyük değişimlerin merkezinde yer almıştır. Örneğin; İkinci Dünya Savaşı'nı anlamak için Hitler, günümüz Rus dış politikasını anlamak için Putin, 2003 Irak savaşını anlayabilmek için Bush, dış politika analizlerinde bahsettiğimiz öneme sahip liderlerdir (Erişen, 2014: 372). Bu şekilde mikro seviyede analizler liderlerin karar alma süreçlerinde etkili olduklarını ortaya koymaya çalışmışlardır. Buna yönelik ilk önemli çalışma Alexander George tarafından geliştirilen "Operasyonel Kod" yöntemidir. George, Soğuk Savaş dönemi liderlerin inançları ve sahip oldukları algılamalar gibi unsurları kullanarak bu liderlerin dış politika tutumlarını öngörmeye çalışmıştır. Buradan yola çıkan Margaret Hermann ise liderlerle ilgili bütün kaynak bilgilerin kullanılarak onların tutumları hakkında bir çıkarımda bulunulabileceğini ortaya koymuştur. Bu yöneme ise "Lider Kişilik Analizi" denilmiştir (Erişen, 2014: 370–371).

Soğuk Savaş gibi iki kutuplu sistemler insan davranışlarını kısıtlasalar da DPA yaklaşımına göre; dünya siyasetinde insan aktörlerinin algılamaları ve davranışlarının büyük etkileriyle meydana gelen değişimler aktör olarak insanın belirginliğini ortaya çıkarmıştır. Hudson ve Vore (1995: 210)'a göre insan aktörünü görmezden gelerek yapılan yaklaşımlar dünya siyasetindeki bu değişimleri öngörmeye başarısız olmuşlardır. Birey olarak karar vericilerin özellikleri incelenirken, hangi koşulların daha verimli olabileceği ise tartışılmalıdır. Örneğin Hudson, rejim türleri üzerinden bu koşulların nasıl değerlendirilebileceğine yönelik şöyle bir tespitte bulunmuştur;

"...Farklı rejim türleri, lider kontrollü politika üzerinde farklı kısıtlamalar getirmektedir. Kim Jong Un'un Kuzey Kore'si gibi tek kişilik diktatörlüklerde liderlik özelliklerini değerlendirmek, uzun zamandır kurulmuş olan bazı meclis demokrasilere göre daha zor görünebilir. Buna rağmen, bir liderin politika üzerindeki kişisel etkisini tamamen ortadan kaldıran bir rejim türü bulunmadığı unutulmamalıdır (2014: 40)."

Tabi yakın dönemdeki çalışmalar sadece bireyler değil devlet-altı denebilecek kamuoyu, ordu, siyasi partiler, bürokrasi gibi aktörler üzerinde de yoğunlaşmışlardır. Dolayısıyla bir dış politika çalışması için tek düzeyde bir yaklaşım ve tek bir yöntemin kullanıldığı geleneksel çalışmalar önemini yitirmeye başlamıştır. Artık farklı düzeyler ile bir vakanın farklı boyutlarının incelenmesi gerektiği kesinlik kazanmıştır. Bu anlamda DPA açısından devlet içi faktörler önem arz etmektedir. Belirli bir dış politika eylemine zorlayan bu faktörler devletin kurumsal olarak analiz edilmesini gerektirir (Breuning, 2007: 12). Örneğin; bir ülkedeki yönetim yapısının demokratik olup olmadığı bu analiz düzeyinde en önemli noktayı oluşturmaktadır. Ya da bir ülkenin askeri gücü, o ülkenin dış politika sorunlarında nasıl bir davranış gösterebileceği hakkında önemli işaretler taşımaktadır.

Diğer taraftan kamuoyu başta olmak üzere devlet-altı aktörler karar alma süreçlerinde önemli etkilere sahip olabilmektedirler. DPA'da devlet içi aktörlerin iki grupta incelendiği görülmektedir. Bunlar: devlet kurumları ve devlet altı aktörlerdir. Devlet kurumları otoritenin yetkisine dayanarak hareket eder ve dış politika yapım sürecinde resmi yetkileri ile katılırlar. Devlet dışı birimler arasında ise medya, sivil toplum kuruluşları, kamuoyu, çıkar grupları vb. yer almaktadır (Efegil, 2012: 374). Kamuoyu örneğinde özellikle demokrasisi gelişmiş ülkelerde, karar alıcıların sınırlarını etkileme gücüne sahip aktörler oldukları bir gerçektir. Bunun yanında kamuoyu, "demokrasisi gelişmemiş veya demokratik yönetimin olmadığı ülkelerde de kendine özgü kanallarla karar alma süreçlerini etkileyebilmektedirler." (Erişen, 2014: 373-374).

1990'larda hız kazanan küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık, Uluslararası İlişkiler teorisyenlerinin çoğunun gözündeki devletin aktör olarak pozisyonunun sarsıldığı anlamına geliyordu. Bu yüzden dış politika analizlerinde devleti merkeze alan çalışmalarda İkinci Dünya savaşı sonrası döneme göre azalma görülmüştür. Buna karşı çıkan teorisyenler, aksine, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılığın bir taraftan devleti daha fazla kısıtlarken diğer taraftan daha merkezi bir noktaya getirdiğini savunmuşlardır. Daha fazla kısıtlanmıştır çünkü; küreselleşme devletin kendi başına bir aktör olarak hareket etmesini engelleyen karşılıklı bağımlılık gerçeğini meydana getirmiştir. Daha merkezilik kazanmıştır çünkü; halk yığınları küreselleşmenin getirdiği olumsuzluklar karşısında devlete daha çok ihtiyaç duymaktadır (Smith, Hadfield, & Dunne, 2012: 3). Bu durum günümüz dış politika analizi çalışmalarının çoğunda tartışılmaktadır. Fakat devletin eskiye nazaran daha karmaşık bir yapı arz ettiği gerçeği genel kabul görmektedir.

2.3 Süreç Olarak Dış Politika Yapımı

Her devlette dış ilişkilerin yürütülmesi sürecine dahil olan aktörler mevcuttur. Karar verme aşamasında bulunan bu aktörlerin, dış politikanın şekillenmesini anlamak için analiz edilmesi gerekir. Fakat her örgüt çalışanlarının analiz öznesi olmadığını, bütün örgütlerin aynı seviyede etkili olmadığını ve bu örgütlerin hepsinin aynı yolla sürece müdahil olmadığını belirtmek gerekir. DPA açısından bakıldığında, bu anlamda ilk ön plana çıkan karar vericinin kendisi yani liderlerdir.

Hudson (2014: 23)'in belirttiği üzere "dış politika yapıcısının zihni bir tabula rasa değil; inançlar, tutumlar, değerler, tecrübeler, duygular, anılar, ulusal ve bireysel imgeler gibi karmaşık bilgi ve modeller içerir." Bu çerçevede her karar vericinin zihni, belirli bir toplum tarafından sunulan bu çeşitliliğe sahip bir evren olarak görülür. Bunun yanında coğrafyadan tarihe uzanan bir yelpaze, karar vericinin bulunduğu bu toplumsal bağlamı şekillendirir. Bu noktadan hareket eden ilk DPA analistleri dış politikanın yürütüldüğü ortamı keşfetmeyi ve incelemeyi amaçlamışlardır. Her lider kendi ön yargıları ile göreve gelir ve ülkenin dış politikası üzerinde farklı etkilerde bulunurlar (Alden & Aran, 2016: 28). Bu durumda liderlerin belirli kalıplara dayanan kişisel davranışları hem liderliklerini etkiler hem de dış politika uygulamaları açısından potansiyel tavırları hakkında bilgi verir. Liderlerin dünyayı nasıl algıladıkları, onları motive eden şeyleri ve kararları nasıl verdikleri ile ilgilenen DPA analistlerinin başvurduğu birçok yöntem bulunmaktadır. Bazıları, liderlerin biyografik bilgilerinden, siyasi açıklamalarından ve bunların yorumlarından faydalanır. Diğerleri ise daha çok resmî açıklamalar ve resmi röportajlar gibi kaynaklara güvenmektedir (Breuning, 2007: 38).

Liderin çevresinde bulunan danışmanların lider tarafından nasıl organize edildiği de karar alma süreci açısından önemlidir. Bazı liderler belirli bir tartışma içerisinde alınmış kararlar arasından seçim yapmayı tercih ederken bazıları ise belirli bir konsensüse ihtiyaç duymadan hareket ederler. Bununda ötesinde bazen liderler dış politika oluşturmada aktif olarak yer almayı da tercih edebilir. Bunu tercih eden liderler sorunların tanımlanması, bilgi toplanması ve yorumlanması gibi süreçlerin içerisinde bulunur. Fakat bunun tam tersine hareket edip çevresindeki danışmanlarına tamamen bu süreçleri güvenerek bırakmayı da tercih edebilir (Breuning, 2007: 88). Bunun yanında liderler çoğunlukla belirli bir dış politik adım atarken iç politika açısından da bunun kabul edilebilir olmasını isterler. Bu yüzden liderler dış politika tercihlerini belirlerken, bir taraftan odaklandıkları soruna uygun olup olmadığını düşünürken diğer taraftan bunun içeride nasıl algılandığını da değerlendirmek zorunda kalır (Breuning, 2007: 116). Dolayısıyla iç yapının dış politika yapım sürecinde, liderler üzerinde kısıtlayıcı bir rolünün olduğu söylenebilir.

Günümüzde hükümetler kurumlar aracılığıyla bilgi edinme ve bilgi kontrol etme süreçlerini yürütürler. Bu süreçler çoğunlukla belirli hükümet kurumlarının üstlendiği bir görevdir. Dolayısıyla hükümetlerin aslında bu kurumlar aracılığıyla algılayıp hareket ettiğini söyleyebiliriz (Hudson, 2014: 84). Dış politikanın yürütülmesinde kurumlara düşen bu sorumluluk hükümetlerin üniter bir aktör gibi değil aslında birbirleriyle bağlantılı bir kurumlar bütünü gibi hareket ettiğini göstermektedir. Bir devlet kurumunun bürokratik süreç içerisinde etkinliğini anlamının en önemli göstergelerinden biri; bu kurumun lider veya karar verici ile olan ilişkisidir (Hudson, 2014: 89). Karar vericinin sürekli gözünün önünde duran ve onunla her zaman iletişim içerisinde olan hükümet organları, onun kararlarını etkileyebilmesi diğer kurumlara göre daha olasıdır. Dış politika yapım sürecinde bir şekilde dahil olan bu hükümet organları birer karar birimi olarak değerlendirilmektedir. Karar biriminin "yalnızca dış politika kararını vermekle kalmayıp aynı zamanda, hükümetteki diğer herhangi bir varlığın bu kararı tersine çevirmesini engellemek için bir konumda bulunan kişi veya grup" olarak tanımlandığını belirten Breuning (2007: 86), bunu yaparken bu kişi veya grubun hükümetin askeri kaynaklarını kullanabilmesi gerektiğini öne sürmektedir.

Karar birimlerinin özelliklerinde belirleyici olan bazı kriterlere de başvurulmuştur. Büyüklük, yapı, kurumsal ortam içerisindeki konumu, diğer örgütsel birimlerle ilişkisi, birimin süresi ve birimin amacı gibi kriterler bunların başlıcalarıdır. Buna göre karar birimi olarak bir hükümet organının bürokratik rekabet içerisindeki gücü kendisine ayrılan bütçe ve sahip olduğu insan kaynağının sayısı üzerinden anlaşılabilir. Örneğin; hükümet içerisinde silahlı kuvvetlere ayrılan bütçenin yüksekliğinden hareketle dış politika davranışlarında diplomasiden ziyade askeri müdahale seçeneklerinin daha olası olduğu sonucu çıkarılabilir. Dolayısıyla bir hükümet organının bahsedilen göstergelerde ne kadar yüksek bütçe ve personel sayısına sahipse dış politikanın yapım sürecinde de o kadar etkin olduğu varsayılır.

Uluslararası politikayı hükümet seviyesinde devletlerin etkileşimi olarak tanımlayan Snyder ve meslektaşları (Snyder, R.C, Bruck, & Sapin, 2002: 60), devlet davranışları üzerinde açık bir etkisi olan hükümet dışı faktörlerin de hesaba katılması gerektiğini savunmuşlardır. Devletlerin davranışlarını etkileme potansiyeline sahip dış faktörlerin bulunduğu bu ortam (setting), iç ve dış ayrımı üzerinden incelenmiştir. Özellikle dış politikanın şekillenmesinde iç toplumsal faktörler bu noktada önemlidir. Fakat bu faktörlerin etkisi daha çok karar alma sürecinde görülmektedir.

Dış politikanın şekillenmesinde tek birey odaklı yaklaşıma getirilen eleştiriler sadece bürokratik ve kurumsal yaklaşımlara kapı aralamamış, DPA kapsamında toplumsal faktörlere kadar uzanan geniş bir yelpazenin de tartışılmasına yol açmıştır. Bu çerçevede karar vericinin kendisinden kamuoyu ve medyaya kadar birçok faktör DPA'nın konusu olmuştur. Biz burada dış politika üzerinde hem kurumsal olarak etkili olan hem de devlet kurumları dışında dış politika sürecini etki etme özelliğine sahip olan dinamiklere odaklanacağız.

2.3.1 DPA Açısından İç Faktörlerin Etkinliği

Rejim Şekli ve Dış Politika

Anayasal yapıya bağlı olarak dış politika kararları değişiklik arz etmektedir. Yönetimde gücün tek bir kişinin elinde olduğu siyasal sistemlerde dış politika kararları, demokratik siyasal sistemlere nazaran içerdeki baskı gruplarından ve kamuoyu gibi faktörlerden daha az etkilenmektedirler. Toplumda daha açık kurumsal yapılarda bunun tersine toplumsal baskı karşısında daha hassas bir durum söz konusudur. Demokratik ülkelerde anayasal yapıdaki güç ayrılığına bağlı olarak karar verme süreçlerinde çok sayıda aktör yer alabilir. Bunun sonucu olarak karar verme yetkisi demokratik kurumlar arasında oluşturulan bir denge mekanizması içerisinde yürütülmektedir.

Otoriter rejimlerde ise dış politika karar alıcıları daha fazla özgür davranma şansına sahiptirler. Çünkü kurumsal olarak sınırlanmamış olan lider dış politika kararını verme yetkisini kendi elinde bulundurmaktadır (Efegil, 2012: 161–165). Vatandaşların dolaylı yollar ile dış politikayı etkilemeleri kısıtlanmıştır. Vatandaşlar baskı gruplarından ziyade hükümetle yakın iş birliği içerisinde olan gruplara katılım sağlayabilmektedirler. Ayrıca karar vericiler üzerinde baskı ve kısıtlama oluşturan medya da genellikle hükümete aittir. Bu durum halkın hiçbir şekilde bir etkisinin olmadığı anlamına gelmez. Sadece dolaylı kanallardan veya kısmi bir etkiye sahip olduklarını göstermektedir. Bu tür yönetimlerde özellikle ordu, iktidar için hayati öneme sahiptir. Çünkü bu tarz yönetimler, yönetim üzerinde belirli bir baskıya sahip olamayan kesimlerden ya da yönetim üzerinde kısıtlı bir etkiye sahip olan toplumdan iktidarını korumak için ordunun desteğine ihtiyaç duyarlar (Breuning, 2007: 121).

Tam otoriter yönetimlere göre bazı demokratik uygulamalara sahip olan, fakat bir demokratik yapı arz etmeyen yönetimler ‘yarı otoriter’ olarak kabul edilmektedir. Breuning’e göre bu tür yönetimler “içi boş demokrasi” olarak karakterize edilmiştir. “Böyle ülkeler seçimler gerçekleştirebilir ve demokrasinin ön plana çıkmasına neden olan bir dizi kurumlar oluşturabilirler. [Fakat] Bunu yurttaşlara veya basına, siyasi tartışmayı teşvik edici özgürlükler sunmadan yerine getirirler (2007: 121).” Ayrıca dış politika belirleme süreçlerinde birey olarak liderlerin rolü belirleyicidir. Neticede bir ülke ne oranda güçlü bir hükümet ve bürokrasi yapısından yoksun ise dış politika seçeneklerine ilişkin tercihlerde bireyin/liderin rolü o derece fazladır diyebiliriz (Sönmezoğlu, 2014: 786).

Kamuoyu ve Medya

Dış politika tercihleri ile kamuoyunun etkisi üzerinde yapılan çalışmaların çoğu kamuoyunun dış politikayı etkilediği üzerinde hemfikirlerdir. James Rosenau'nun kamuoyu piramidinden hareketle DPA çalışmalarında üç çeşit kamuoyu kitlesinden bahsedilebilir. Buna göre piramidin zirvesinde elit bir kesim (hükümet, yasama organı ve medya), bir alt seviyede bilinçli halk kesimi (entelektüeller ve iş dünyası); üçüncü ve en alt seviyede ise genel halk yer almaktadır (Alden & Aran, 2016: 72). Bunların yanında Rosenau'nun 'kamuoyu yaratıcıları' olarak isimlendirdiği kesim asıl kamuoyu oluşturma, yürütme ve yönlendirme gücüne sahiptir. Çoğu akademisyene göre yüzdelik olarak kamuoyunun çok az bir kısmı dış politikayla ilgilenerek bu süreci takip etmektedir.

Diğer taraftan kamuoyunun dış politika kararları üzerindeki kısıtlayıcı rolü birçok araştırmacı tarafından kabul gören bir gerçektir. Kamuoyuna yönelik bu kısıtlayıcı yaklaşım göre yöneticiler dış politika kararlarında kamuoyunun rızasını gözetmek zorundadır (Starr, 2006: 157–158). Buna göre halk kesiminden çeşitli çıkar grupları ve lobilere kadar kapsamlı bir kitleyi ifade eden kamuoyu, dış politika kararları için belirlediği parametreler üzerinden dış politikanın kendisini etkileyebilmektedir. Bundan dolayı dış politika yapım ve uygulamasında görünmez bir kısıtlayıcı faktör olarak görülmektedir (Alden & Aran, 2016: 72).

Kamuoyunun bahsedilen kısıtlayıcı özelliği rejim şekline göre değişir. Kamuoyu ve rejim ilişkisine bağlı olarak dış politika kararlarının şekillendiği ortam, bir devletin dış politikasının analizi açısından önemli bir konudur. Evet, demokratik yönetim şekline sahip ülkelerde kamuoyu dış politika kararlarının serbestliğini kısıtlamaktadır. Çünkü liderin hesap verebilmesini sağlayan kurumlara erişim olanağı bulunmaktadır. Liderler/karar vericiler karar verme süreçlerinde kamuoyu yoklamalarını dikkate alarak

hareket ederler. Otoriter yönetimlerde ise bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Kamuoyu dış politikayı etkilemek için yeterli imkanlara sahip değildir. Yapılan kamuoyu yoklamaları ise objektif olma ilkesinden uzaktırlar (Efegil, 2012: 187). Yönetimi elinde bulunduran bir partinin veya kişinin kanaat oluşturma sürecine hakim olduğu ülkelerde, kamuoyunun yönetim üzerinde yönlendirici/negatif bir etkisi olduğu genel kabulü değişmektedir (Sönmezoğlu, 2014: 781). Ayrıca otoriter rejimlerde olduğu gibi kamuoyunun olmadığı durumlarda, devletlerin ikili anlaşmazlıklarda pazarlık gücünü arttırdığı da düşünülür (Mintz & DeRouen, 2010: 131).

Kamuoyu gibi medyanın da dış politikaya etkisi söz konusudur. Bunun temelinde halk, devlet ve uluslararası alanlar arasındaki bilgi aktarımı noktasında köprü rolünü üstlenmesi yer almaktadır. Bu da medyanın DPA içerisinde tartışmalı bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Burada Alden ve Aran (2016: 73)'in tespitlerine göre "medyanın dış politika üzerindeki etkisi, üç perspektiften ele alınabilir: gündem belirleme, bilgi toplama evi ve hükümet propaganda aracı." Bazen karar vericilerin gözden kaçırdıkları konuları gündemlerine taşımaları için baskı uygulayabilirler. Bazen de büyük medya organlarının sağladıkları rapor veya başmakaleler karar vericiler açısından bilgi kaynağı olarak kullanılabilir (Morin & Paquin, 2018: 183–184).

Yine kamuoyunda olduğu gibi medya ile rejim yapısı arasında da önemli bir ilişki vardır. Otoriter ve kapalı devletlerde medya daha çok bilgi akışının halka sunulmasında bir araç olarak kullanılmaktadır (Morin & Paquin, 2018: 186). Bu yolla medyada rejimin güvenliğini sarsacak herhangi bir tutum söz konusu değildir. Medya üzerinde tam kontrol sahibi olan ülkelerde yönetimin tutumu ile medya tutumu arasında güçlü bir uyum söz konusudur.

2.4 Karar Alma ve Dış Politikada Rasyonellik Sorunu

Karar Alma Süreci

Dış Politika Analizinin merkezinde karar alma yaklaşımı bulunmaktadır. Karar alma yaklaşımının temel varsayımı bireyin tek başına dış politika kararlarını almadığıdır. Daha çok bir karar alma süreci ve bu süreci etkileyen faktörleri analiz ederek dış politika çıktılarının öncesine odaklanır. Bir karar vericinin dış politika belirlenirken hangi konulara odaklandığı ve bu süreçte bulunan liderin yakın çevresindeki karar alıcılar, bürokratik kademelerdeki isimler gibi çeşitli faktörler karar alma yaklaşımının konusudur.

Karar alma yaklaşımı kendi içerisinde bazı modellemeler geliştirerek yönetsel bir çeşitlilik de sağlamıştır. Burada dış politika kararlarının alınma sürecine dahil olan bireyler, kurumlar ve dış politika çevrelerinin bu süreçte nasıl bir etkide bulduklarına odaklanılmıştır (Tayfur, 2014: 86). Böylece bir araştırmacı devletin iç koşulları veya uluslararası sitemdeki konumu gibi faktörlerin kendisine değil bunların tümünün karar verme yetkisine sahip kişi/kişiler tarafından nasıl algılandığı ile ilgilenir.

Dış politika analistlerine göre "devletin eylemi, karar vericiler tarafından durumun tanımından ortaya çıkmış ve somutlaştırılmıştır." (Snyder, R. Carlton, 2002: 141). Buradan devlet davranışlarının nihai durumunun karar vericiler tarafından belirlendiği sonucuna varılır. Üzerine karar alınacak durumun tanımlanması ise 'karar birimi' içerisinde gerçekleşen karar alma sürecinin bir sonucu olarak görülür. Bu süreç belli aşamalar içerisinde gelişmektedir. Genel sınıflandırma yapılırken 4 aşamadan bahsedilebilir: 1) sürecin başında karar vericinin muhatap olduğu bir konunun ve ona ilişkin bilgi sürecinin olduğu bilgi, imaj ve algılama aşaması, 2) elde edilen bilgi, imaj ve ortaya çıkan algılamaya dayanarak karar alıcının karşılaştığı durumu içeren durumun tanımlanma aşaması, 3) durumun değerlendirilmesi aşamasında ortaya çıkan seçenekler arasında bir tercihin yapıldığı seçenekler arasında tercih yapma aşaması ve 4) yapılan tercihin etkilerinin de göz önünde bulundurularak hareket edilen kararın uygulanma aşaması (Sönmezoğlu, 2014: 307–314). Karar almayı belirli faktörlerin etkili olduğu bir süreç olarak düşünürsek bu faktörlerin devletlerin dış politikalarında da etkili olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Buradan yola çıkarak karar alma sürecinin gerçekleştiği ortam/yapı; karar alıcının kendisine ait kişilik ve inanç gibi özellikler; kararın konusu ve içinde bulunduğu durum ve niteliği şeklinde üç ana faktör ön plana çıkmaktadır (Sönmezoğlu,

2014: 315–326). Alden ve Aran (2016: 3) dış politika analizi çalışmalarının normatif bir iddia da taşıdığını vurgulamaktadırlar. Onların gözünde DPA çalışanlar dış politika karar almayı geliştirme amaçlarıyla, devletlerin daha başarılı sonuçlar alabileceğini ve hatta devletler arasındaki barışçıl ilişkilerin gelişmesini sağlayacaktır. Bunun yanında karar alma sürecinde bireyden ziyade kararın alınma sürecindeki yapıları ön plana çıkaran yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlar rasyoneliteni esas alan yorumların karşısına ülkedeki örgütsel yapıları ön plana çıkarmaktadırlar. Bunlardan en bilinen modeller Grup Düşüncesi (Groupthink) ve Graham Allison tarafından geliştirilen Örgütsel Süreç ve Bürokratik Politika Modelidir. Bu modeller daha çok “rasyonel seçim” teorisine bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır.

Rasyonellik Sorunu

Uluslararası ilişkiler disiplinine uygulanan haliyle rasyonel seçim teorisi dış politika karar alma süreç ve çıktılarını değerlendirebilmek için, tercihte bulunmanın basit kuralları üzerinden yeni bir yaklaşım sunmuştur. Bu bakımdan rasyonel karar alma teorisyenleri için 'fayda maksimizasyonu' dış politika kararı almanın nihai amacıdır. Rasyonel yaklaşıma göre bir devlet önce dış politika amaçlarını belirler ve öncelik sırasına koyar; daha sonra amaçlarını en düşük maliyette gerçekleştirebileceği araçları belirler ve seçer. Burada devlet belirli bir fayda-maliyet hesabına girerek kendi çıkarlarını merkeze alarak bir dış politika çıktısına ulaşmaya çalışır. Rasyonel aktör modelin yanlış anlaşıldığını vurgulayan Hill (2015: 115–116)'e göre bu modeli realizm ile özdeşleştirmek hatalıdır. Realizmde devletin karar vericilerinin ulusal güvenlik merkezli hareket ettikleri varsayımı varken; rasyonel aktör modelinde üniter sayılan aktörün dış politikada neyi önceleyeceği açık bırakılmıştır. Bu yüzden bu yaklaşım geleneksel olarak dış politika çıktılarını odaklanarak farklı karar vericilerin bir dış politikasından ziyade; üniter aktörlerin bir dış politikası varsayımı ile hareket etmiştir (Alden & Aran, 2016: 21).

"Dış politika, dış politika konularını belirleyen, onları yargılayan ve bunlardan edindiği bilgilere dayanarak hareket eden liderlik pozisyonunda bulunan bireylerin; yani bir insan etkinliğinin ürünüdür." (Alden & Aran, 2016: 24). DPA'nın merkezinde bulunan bu tanım, dış politika karar almada rasyonelliği bireylerin psikolojik durumları üzerinde okumanın bir girişimi olarak ele almaktadır. Bunun yanında DPA içerisinde dış politikada rasyonellik yaklaşımına en ciddi eleştiriyi gündeme getiren Harold ve Margaret Sprout olmuştur. Onlara göre iki farklı çevrenin olduğu bir dış politika karar alma ortamı vardır. Bunlar; 'operasyonel çevre' ve 'psikolojik çevre' olarak belirlenmiştir. Bu ayrımında operasyonel çevrede nesnel gerçekliğin olduğu varsayılırken; psikolojik çevrede sayısız algısal ön yargıların ve bilişsel uyarıların etkileri altında bir öznelliğin olduğu öne sürülmüştür. Harold ve Margaret Sprout bu iki çevre arasındaki boşlukta hareket eden karar vericinin, dış politikanın tümü ile birlikte dış politika yapımının kendisi için de önemli çarpıklıklar meydana getirdiklerini keşfetmişlerdir (bkz.Emerson, 1958).

Rasyonellik teorisine yönelik eleştirileri daha da ileri taşıyan Richard Snyder ve meslektaşları rasyonel seçimin varsaydığı dış politikada 'üniter aktörlük' görüşünü konu edinmişlerdir. Rasyonel seçim teorisyenlerinin üniter aktör temelli yaklaşımlarının bir 'kara kutu' görüntüsü arz ettiğini ve dolayısıyla dış politikanın kendisinin anlaşılması için bu kara kutunun açılması gerektiğini savunmuşlardır. Önerdikleri şey ise; dış politika kararlarının asıl karmaşıklığının (bireysel eğilimler ve bürokratik süreçlerin içi içe geçtiği görüşü) kabul edilerek daha iyi bir dış politika analizi geliştirmek (Alden & Aran, 2016: 24–25). Böylece üniter aktör kabul edilen devlet yaklaşımını da tartışmaya açmışlardır.

Bu eleştiriler dış politika yapımının karmaşıklığının dayandığı devlet içerisindeki aktör, süreç ve yapı temelli dış politika analizinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu eleştirilerin gösterdiği gibi; dış politika yapımı üniter bir aktörün değil karmaşık bir yapının ürünüdür ve dış politika yapıcıları da tamamen rasyonel hareket edemezler. Tamamen rasyonel bir karar almanın imkânsız olduğunu kanıtlayan başka sebepler de mevcuttur. En önemlisi, karar alıcılar kendilerine sunulan bilgi üzerinden bir çerçeve belirleyebilir. Karar verilecek duruma ait bu bilgiler neticede belirli bir çerçeve içerisinde karar alıcılara sunulması ve çoğu zaman tam anlamıyla yeterlilik arz etmemesi, dış politikanın tamamen

rasyonel bir seçimin ürünü olduğu varsayımını zayıflatmaktadır. Dahası dış politika yapımcılarının kendileri süreç içerisinde birçok çarpıtmalara yol açan ön yargılar, yerleşik bazı inançlar, bilginin kazanılmasındaki sınırlılıklar gibi unsurlardan etkilenmektedirler. Rasyonel karar alma eleştirmenleri, bu durumlardan etkilenilmesi ve rasyonel karar alma girişimlerinde yanlış yönlendirilmesi halinde devletler için tehlikeli sonuçların meydana gelebileceğini de savunmuşlardır.

Dış politika yapımında rasyonel aktör modeline getirilen psikolojik ve biliş/vukufiyet merkezli eleştiriler aynı şekilde grup içerisinde karar verme yaklaşımı üzerinden de yapılmıştır. Sonraki başlıklarda daha detaylı inceleyeceğimiz bu yaklaşıma göre; geniş ölçekte bilgi edinmek ve farklı analiz kaynaklarına ulaşmak isteyen karar vericiler grup karar alma yapılarına başvururlar. Burada amaç bireysel karar almanın neden olabileceği yanlış algılamalar ve bilişsel sınırlılıklarla mücadele etmektir. Fakat bu durum dış politika açısından farklı sorunları da beraberinde getirebilir. Grup üyelerinin belirli bir dış politika karar alma sürecinde bir sonuç üzerinde uzlaşma sağlama çabaları verilecek kararın tutarlılığına yönelik bazı endişelerin doğmasına neden olabilir. Chris Alden ve Amnon Aran (2016: 30) bireylerin belirli bir dış politikaya yönelik uzlaşma sağlama pahasına girdiği bu sürecin en uygun ve liyakatli tekliften uzaklaşılması ve hatta terk edilmesi ile sonuçlanabileceğini belirtmişlerdir.

DPA, dış politika yapımını yukarıda belirttiğimiz gibi, rasyonel modelin ileri sürdüğünden öte karmaşık bir modelin ürünü olarak ele almaktadır. Sonraki başlıklarda ele alacağımız Bürokratik Model ile birlikte daha fazla ön plana çıkan bu görüş, dış politika yapım sürecinin bürokrasilerin öncelikleri yanlış çıkar hesaplarından doğabilecek sonuçlardan ne derece etkilenebileceğini ortaya koymaktadır.

2.4.1 Grup Düşüncesi (Groupthink) Modeli

Bir lider her ne kadar güçlü olursa olsun yine de dış politika kararlarını belirli bir grup içerisinde almaktadır. Dış politikada kararların grup halinde alınma süreçlerinin kendi içerisindeki işleyişi ve grup içindeki uyum, karar vericinin nihai kararı üzerinde etkilidir. Buna yönelik yapılan önemli bir çalışma olan I. Janis'in Victims of Groupthink adlı çalışması küçük grup içerisinde alınan kararlarda uyum sürecinin önemli bir rol oynadığını göstermiştir (bkz.Hart, 1991). Daha sonra buradan yola çıkan birçok yazar, grup düşüncesi yaklaşımını farklı boyutları ile genişletmişlerdir. Bütün bu çalışmaların temelinde bir grubun dış politikayı nasıl anladığı temsil ettiği veya dış politikayı nasıl bir çerçevede ele aldığı tartışılmıştır. Bu şekilde her grup şekline bağlı olarak dış politika analizinin belirli gruplar tarafından nasıl şekillendirildiğini ve buradan belirli genellemelerin yapılabileceğini test etmişlerdir.

Grup ile karar almanın gerçekleştiği durumlarda karar veren grup, çeşitli alternatifleri aramak yerine ortak karar peşindedir. Tüm üyeler grup içinde bir uyum sağlamak üzere hareket ettikleri için muhaliflik kabul edilemez. Daha doğrusu oy birliğinin sağlanması temelinde hareket edildiği için karşıt görüşler hesaba katılmaz. Bundan dolayı bu durum dış politika yapımı açısından zararlı görülmüştür (Mintz & DeRouen, 2010: 44). Buna rağmen Grup Düşüncesi modelinin en büyük katkısı, uluslararası krizler gibi önemli örneklerde, kararların süreci ve çıktılarının ciddi bir yargılama süreci içerisinde değerlendirilmesidir (Hart, 1991: 273).

2.4.2 Örgütsel Süreç ve Bürokratik Siyaset Modeli

Realizmin temel varsayımlarına yönelik DPA içerisinde önemli bir eleştiri literatürünün geliştiğini daha önce de belirtmiştik. Dış politikanın rasyonel aktör olan üniter devlet tarafından üretildiği varsayımı da bu meydan okumadan nasibini almıştır. Bu varsayımın meydan okuyanlar dış politika yapımının ve uygulanmasının parçalı ve kurumsal yapısına referansla devletlerin dış politikalarını nasıl etkilediğini incelemişlerdir. Bu anlamda bürokratik yapının dış politika üzerindeki etkisini ortaya koyan Graham Allison bu meydan okumanın temel çalışmalarından birini meydana getiren isimlerin başında gelmektedir. The Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis (1999) adlı çalışmasıyla, 'Rasyonel Politika Modeli' olarak belirttiği; olayları her devletin az çok belirli amaçlar doğrultusunda

gerçekleştirdiği eylemler olarak anlayan görüşü irdelemektedir. Allison rasyonel modelin devletlerin davranışlarını anlamada kullanışlı olduğunu, ancak dış politikayı belirlemede bürokrasiler/hükümet kurumlarının etkisinin görmezden geldiğini savunmuştur. Allison bu varsayımın karşısına iki alternatif model geliştirmiştir; Örgütsel Süreç Modeli ve Bürokratik Siyaset Modeli.

Bu modellerden yola çıkan DPA teorisyenlerine göre devlet eylemlerini tanımlayan durumlar örgütsel bir bağlam içerisinde gerçekleşen karar alma sürecinin bir sonucudur (Snyder, R. Carlton, 2002: 76). Dolayısıyla burada karar almanın nasıl gerçekleştiğinin yanında hangi koşullar altında gerçekleştiğinin de dış politika üzerinde etkisi vardır. DPA açısından karar birimlerinin bu tablo içerisinde örgütsel olduğu varsayılmaktadır. Bu örgütsel sistemler olarak görülen 'örgüt' veya 'birim' den kasıt; eylemler sistemi ve ilişki yapılarının bütünüdür. Her birim, bir örgüt/kurum niteliğine sahiptir. "Doğal olarak, bir birimin aldığı örgütsel biçim, birimin nasıl ve niçin kurulduğuna, üyelerin kimler olduğuna ve özel görevinin ne olduğuna bağlı olacaktır (Snyder, R. Carlton, 2002: 82)."

DPA'nın ilk kuşak çalışanları dış politika yapım sürecinde örgütsel süreç ve bürokratik siyasetin etkinliğini ortaya koymuşlardır. Bu süreçleri inceleyenler rasyonel olduğu düşünülen dış politika kararlarının aslında örgütlü devlet kurumları tarafından nasıl alacağı edilebildiğini göstermişlerdir. Devlet içindeki örgütler ve bürokrasiler kendi hayatta kalma isteklerini öncelik sıralamasında en üstte tutarlar. Bunu yaparken diğer kurumlar ile bir karşılıklı mücadele içerisine girmeyi gerekli bulmuşlardır. Örgütler kendi varlıklarını diğerlerinin üstünde gördükleri için bu onlara dış politika yapım süreçlerinde devlet adına en doğru dış politika kararı verme misyonu yüklemektedir. Böylece devlet içinde kendi misyonunu hayatta tutma pahasına dış politika yapımını olumsuz etkileyebilmektedirler (Hudson, 2012: 21). Buradan hareketle Örgütsel Süreç ve Bürokratik Siyaset modellerin, daha çok Rasyonel Politika modelinin birer eleştirisi olarak ön plana çıktığını söyleyebiliriz (Breuning, 2007: 96). Rasyonel Politika modelinin burada hesaba katmadığı şey bilginin pek çok karar biriminden oluşan danışmanlar sisteminde çarpıtılma olasılığıdır.

Örgütsel süreç modeline göre hükümet, "her biri kendi uzmanlarına ve uzmanlığına sahip, aynı zamanda kendi öncelikleri ve algılarına sahip, merkezi olarak üst üste koordine edilen bir kuruluşlar topluluğu" (Breuning, 2007: 96) olarak görülmektedir. Allison'a göre;

"Hükümet davranışı; bazı amaçlar için üniter, rasyonel: merkezden kontrol edilen, tam anlamıyla bilgilendirilmiş, değer maksimize eden karar alıcı tarafından seçilmiş eylem olarak, kullanışlı bir şekilde özetlenebilir. Fakat bir hükümet bir birey değildir (...) O gevşek bağlarla bağlanmış, her birinin kendine has bir yaşamı olan geniş bir kurumlar/örgütler kümesidir (Allison & Zelikow, 1999: 143)."

Allison'ın böylece ortaya koymaya çalıştığı şey; dış politika yapımında farklı hükümet kurumlarındaki bürokratların, dış politika kararının oluşumunda bazen çekişme bazen de bir pazarlık süreci içerisinde hareket ettikleridir.

Hükümetler dış politikayı oluşturma ve uygulama süreçlerinde ilgili kurumların uzmanlığına ve tecrübelerine ihtiyaç duymaktadır. Bürokratik siyaseti savunanlara göre bu durum hükümeti karar verme ve uygulama sürecinde hükümeti bürokrat çevrelere bağımlı hale getirmektedir. Nitekim onlara göre üst düzey politikacılar hem dış politika uzmanlığında yetersizdirler hem de geçici görev süreleri vardır. Fakat ilgili kurumlardaki uzmanlar ve bürokratlar, daha yerleşik çalışma sistemi içinde bulunurlar. Bu da hükümette yetkili olan kişilerin bürokratların tecrübelerine dayanarak hareket etmelerini gerektiriyor. Buradan yola çıkarak bürokratik siyasetin baskın olduğunu savunanlar, dış politikanın yapımında ve uygulanması esnasında bürokratik süreçler içerisinde gerçekleşen çekişme ve pazarlıkların belirleyici olduğu görüşündedirler (Tayfur, 2014: 88–89). Bürokratik model hükümet organlarındaki bireylerin rolüne odaklanarak; algılamalarının ve önceliklerinin hem buldukları kurumlar tarafından hem de kendi istek ve çıkarları doğrultusunda şekillendiğini vurgular. Bunun sonucunda, hükümet organları içerisinde kararların belli düzeylerde meydana gelen bir pazarlığın sonucu olduğunu varsayar.

İlk dönem DPA çalışmaları dış politika yapımını yukarıda bahsettiğimiz gibi büyük ve organize olmuş hükümetlerin bir eylemi olarak okudular (Hudson, 2014: 20). Bu inceleme tarzının temelinde yatan görüş; hükümet grupları ve bürokrasilerin hayatta kalma mücadelesini öncelik listelerinin ilk sıralarında tutmalarıydı. Çünkü Bürokratik Model dış politikanın geniş bir kurumlar ve siyasi kişiler kümesinin bir eylemi olduğunu ileri sürer. Bunun içerisinde bürokrasiler paylaşılmış tutum ve imgeler sergileme eğilimindedirler. Bu geniş kurumlar ve örgütler içerisinde politikacılar kendi çıkarlarına dayanan tavırlar sergiler ve dış politikayı kendi pozisyonları üzerinden etkilemeye çalışırlar. Bu çıkarlar iç politikadaki ağırlıklarını arttırmaktan, kurumsal kaynaklarını genişletmeye ve kendi personelleri arasında kişisel moralleri arttırmaya kadar birçok başlığı içerebilir (Allison & Zelikow, 1999: 298–299). Burada bürokratik çıkarların dış politika yapımında ulusal çıkarın önüne geçtiği sonucu çıkmaktadır. Gruplar ve bürokrasilerin hayatta kalma mücadelesi ise kendi aralarındaki mücadeleleri, grup bütçe payları ve kendi personellerinin moral seviyesi gibi unsurların etkileri üzerinden ölçülmekteydi. Böylece örgütsel süreç ve bürokrasi siyasetinin dış politika yapım süreci üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmıştı. Bürokratik Model özet olarak hükümet içerisinde örgütsel süreçlerin, küçük grup dinamiklerin, iç politik güçlerin ve bireylerin kişisel özelliklerinin kesiştiği karmaşık bir yapı arz etmektedir. Çoğunlukla hükümet kurumları arasında gerçekleşir. Bu sürece katılanların hangilerinin öncelikli olduğu bazen kestirmek kolay olsa da bazen imkansız hale gelebilir. Bu yüzden karmaşık bir hesaplama her zaman ihtiyaç vardır. Hudson, bürokratik siyasetteki bu durumu 'küçük taht oyunları' olarak isimlendirirken şöyle bir tespitte bulunmuştur:

"Ulusal çıkara göre oynanabilen bir uluslararası ilişkiler oyunu varken, hükümet içerisinde de ikinci bir oyun oynanmaktadır. Bu oyun, bir ulusun dış politikasında ulusal çıkar oyununa göre daha fazla belirleyici olabilen, kişisel veya örgütsel çıkar ve hırs oyunlarıdır. Ben bunu 'küçük taht oyunları' şeklinde ifade etmeyi cazip buluyorum (2014: 101)."

Dolayısıyla bu modelin anahtar noktası; kapsayıcı bir ana planın bulunmaması ve kararların siyasi mücadele ve gruplar arasında gerçekleşen pazarlıktan ortaya çıkmasıdır diyebiliriz.

SONUÇ

DPA, devlet içi konuları ele alması ve bunun dış politika üzerindeki etkilerini incelemesi nedeniyle Uluslararası İlişkiler sorunsallarına kendine has bir yöntemle yaklaşmıştır. Bu yöntem dış politikayı bir çıktı olmaktan ziyade bir karar verme süreci olarak görmektedir. Karar verme sürecinin çok değişkenli ve karmaşık bir süreç olduğundan hareketle, DPA çalışmalarında zamanla farklı disiplinlere başvurmanın zorunluluğuna dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda yapılan çalışmaların sayısı artmış ve DPA'nın disiplinler arası bir yaklaşım benimsemesine olanak sağlamıştır. Çalışmada, Valerie Hudson'ın sunduğu dönemlendirmeden faydalanılmıştır. Bu dönemlendirmeden de anlaşılacağı üzere ilk çalışmalar, dış politikayı tek başına veya grup içinde hareket eden insan üzerinden okumuşlardır. Sonraki dönemlerde ise bu tartışmalar geliştirilerek DPA'nın bir dış politika teorisine dönüşmesini sağlamışlardır.

Uluslararası İlişkilerdeki aktör-yapı sorunu DPA'nın meşgul olduğu sorunların başında gelmektedir. Her ne kadar bu sorunun üzerindeki tartışmalar ikiye bölünmüşse de DPA'nın disiplin içerisinde aktörü daha fazla öne çıkardığı söylenebilir. Aktör/birim odaklı yaklaşımı ve hangi seviyede olursa olsun bir aktörün ve bir birimin davranışlarını incelemesi bunu kanıtlar niteliktedir. DPA'nın uluslararası ilişkilerdeki sorunları ele alışında görülen en önemli özellik çok faktörlü yaklaşıma sahip olmasıdır. Günümüz dış politika çalışmalarında, farklı düzeylerde vakaların farklı boyutlarının incelenmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu durum DPA açısından farklı değişkenler üzerinden hareket edilmesini ve birden fazla analiz düzeyinin kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Çalışmada ele alınan üç analiz düzeyi (birey, devlet, sistem)'nin gösterdiği gibi, çok düzeyli bir yaklaşımın temel nedeni; karar vericinin ve dolayısıyla dış politikanın kendisini etkileyen faktörlerin çeşitliliğidir.

DPA'nın dış politika yapım süreci tartışmasında lidere ve çevresinde bulunan danışmanların nasıl organize edildiğine önem verdiği görülmektedir. Fakat ilk söylenmesi gereken şey DPA'nın devletleri üniter bir aktör olmaktan çok bir kurumlar bütünü olarak gördüğüdür. Dış politikanın yürütülmesinde kurumlara düşen sorumluluktan hareketle, hükümetlerin üniter bir aktör gibi değil; aslında birbirleriyle bağlantılı kurumlar bütünü gibi hareket ettiği varsayılmıştır. Bununla birlikte dış politika yapımında etkili olduğu düşünülen hükümet dışı faktörleri de ön plana çıkardığı görülmektedir. Çalışmada, bu durum iç faktörlerin etkinliği sorunu olarak ele alınırken, DPA'nın karar vericinin kendisinden kamuoyu ve medyaya kadar birçok faktörü konu edindiği vurgulanmıştır. Örneğin; bir ülkenin rejim şeklinin dış politika yapımındaki etkisi, o ülkenin anayasal yapısında bireyin/liderin ne derece güçlü olduğuna bağlı olarak değişmektedir. Dolayısıyla DPA çalışmalarında, dış politikayı belirleme süreçlerinde birey/liderin belirleyici olduğu görüşü ağır basmaktadır.

Dış politika tercihleri ile kamuoyu arasındaki ilişkiyi konu edinen dış politika analizi çalışmalarının çoğu kamuoyunun etkinliğine önem vermişlerdir. Fakat kamuoyu kitleleri farklı sınıflandırmalarla değerlendirilmiştir. Çalışmada Rosenau'nun kamuoyu piramidi temel alınarak, 'kamuoyu yaratıcıları' olarak isimlendirilen kesimin altı çizilmiştir. Diğer taraftan, kamuoyunun dış politika kararları üzerinde kısıtlayıcı olup olmadığı tartışması DPA'ya göre rejim şekline bağlı olarak değişiklik arz etmektedir. Burada altının çizilmesi gereken nokta; dış politika kararlarının şekillendiği ortam ile kamuoyu arasındaki ilişki, dış politikanın analiz edilmesi için önemli bir faktör olarak görülmektedir.

Uluslararası ilişkiler sorunları içerisinde, en ciddi eleştirilerin rasyonel seçim teorisine getirildiği görülmektedir. Karar verme yaklaşımını merkeze alan DPA, devlet davranışlarını en nihayetinde karar vericiler tarafından belirlendiğini ileri sürer. Fakat karar vermede rasyonellik bireylerin psikolojik durumları üzerinden okunmaktadır. Bu anlamda ilk kapsamlı eleştiri Harold ve Margaret Sprout'dan gelmiştir. Kararların verildiği psikolojik çevrenin algısal önyargılar ve bilişsel uyarılarla dolu olduğunu; böyle bir ortamda dış politika yapımının önemli çarpıklıklar meydana getirdiğini öne sürmüşlerdir. Bu eleştiriyi daha ileri taşıyan DPA teorisyenleri, dış politikada üniter aktör olma görüşünü tartışmaya açmışlardır. Ele alınan çalışmaların tespit ettiği üzere, dış politika yapımı karmaşık bir yapının ürünüdür. Dış politika yapımında rasyonelliğe getirilen psikolojik ve bilişsel merkezli yaklaşımlar, sonraki çalışmalarda daha sistemli modellerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Grup içinde karar vermenin meydana getirdiği sorunlar üzerine yoğunlaşan bu modeller (Grup Düşüncesi, Örgütsel Süreç ve Bürokratik Siyaset) kurumsal ve bürokratik çıkar hesaplarının dış politika tercihlerinde ne kadar belirleyici olduğunu ispatlamışlardır.

Görüldüğü üzere DPA, dış politika çalışmalarındaki başlıca sorunlara getirdiği eleştirilerle Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde teorik tartışmaların merkezinde yer alan sorunları çok faktörlü, çok düzeyli ve disiplinler arası bir yaklaşım ile tartışması, yeni bakış açılarının gelişmesine olanak sağlamıştır. Uluslararası İlişkiler disiplininin bir alt alanı olarak DPA'nın bu yönüyle disiplinin farklı bilim alanları ile ilişkisinde bir bağlantı rolü üstlendiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Alden, C., & Aran, A. (2016), *Foreign Policy Analysis: New Approaches*, 1st edition, Routledge, New York.
- Allison, G. T., & Zelikow, P. (1999), *Essence of Decision: Explaining The Cuban Missile Crisis*, 2nd Edition, Longman, New York.
- Arı, Tayyar (2013), *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 10. Basım, MKM Yayıncılık, Bursa.
- Breuning, M. (2007), *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*, 1st. Edition, Palgrave Macmillan, New York.
- Efegil, Ertan (2012), *Dış Politika Analizi Ders Notları*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Emerson, R. (1958), “Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics. By Harold and Margaret Sprout”, *American Political Science Review*, Issue:52, p.210–211, <https://doi.org/10.2307/1953028>
- Ereker, Fulya (2013), “Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:9, Sayı:36, s.45–71.
- Erişen, Cengiz (2014), “Dış Politika Analizi”, *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram Ve Konular*, Editörler: Ş. Kardaş, Ali Balcı ve N. Tenekeci, 4. Basım, Küre Yayınları, İstanbul.
- Hart, Paul't (1991), “Irving L. Janis’ Victims of Groupthink”, *Political Psychology*, Volume:12, Issue:2, pp.247–280.
- Heywood, Andrew (2013), *Küresel siyaset, Çeviren: N. Uslu ve H. Özdemir*, Adres Yayınları, Ankara.
- Hill, C. (2015), *Foreign Policy In The Twenty-First Century*, 2nd Edition, Palgrave Macmillan, New York.
- Hudson, Valerie M., & Vore, C. S. (1995), “Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow”, *Mershon International Studies Review*, Volume:39, Issue:2, p.209–238.
- Hudson, Valerie. M. (2005), “Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations”, *Foreign Policy Analysis*, Volume:1, Issue:1, p.1–30. <https://doi.org/10.1111/j.1743-8594.2005.00001.x>
- Hudson, Valerie. M. (2012), “The History and Evolution Of Foreign Policy Analysis”, *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, Eds: S. Smith, A. Hadfield, and T. Dunne, Oxford University Press, Oxford.
- Hudson, Valerie. M. (2014), *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*, 2nd Edition, ROWMAN & LITTLEFIELD, Plymouth.
- Mintz, A., and DeRouen, K. R. (2010), *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Morin, J.-F., and Paquin, J. (2018), *Foreign Policy Analysis: A Toolbox.*, Palgrave Macmillan, Cham.
- SMİTH, S., HADFIELD, A., & DUNNE, T. (Eds.). (2012), *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, 2nd edition, Oxford University Press, Oxford.
- Snyder, R. C., Bruck, H. W., & Sapin, B. (1954), *Decision-Making as An Approach To The Study Of International Politics*, Princeton University Press, Princeton, N.J.

Snyder, R. C., Bruck, H. W., & Sapin, B. (Eds.). (2002), *Foreign Policy Decision-Making (Revisited)*, Palgrave Macmillan, New York.

Sönmezoğlu, Faruk (2014), *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 6. Basım, DER Yayınları, İstanbul.

Sprout, H. H., & Sprout, M. (1956), *Man-Milieu Relationship Hypotheses in The Context Of International Politics*, Centre For International Studies, Princeton.

Starr, H. (Ed.). (2006), *Advances in Foreign Policy Analysis. Approaches, Levels, And Methods Of Analysis in International Politics: Crossing Boundaries*, Palgrave Macmillan, New York.

Tayfur, M. F. (2014), “Dış Politika”, *Devlet Ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Editör: A. Eralp, 8. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul.

**HEİDEGGER FELSEFESİNE GÜÇ İSTENCİ, TEKNOLOJİ VE
ÇEVRE SORUNLARI AÇISINDAN BAKIŞLAR**

**AN INVESTIGATION OF HEIDEGGER'S PHILOSOPHY IN TERMS OF
WILL TO POWER, TECHNOLOGY AND ENVIRONMENTAL PROBLEMS**

İdris DEMİREL

Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, idris.demirel@cbu.edu.tr

<https://doi.org/10.25272/j.2149-8539.2018.4.3.02>

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Geliş 12 Aralık 2018
Kabul 26 Aralık 2018

Anahtar Kelimeler:

Heidegger
Varlık
Güçistenci
Teknoloji
Çevresorunları

Martin Heidegger (1889—1976)'e göre, modern teknoloji bir güç istenciyle yeryüzüne, sömürü için gerekli hammadde ya da makine muamelesi yapmaktadır. Bu muamelenin sonuçları ise ortadadır: Şehirler, yaşanabilir mekânlar olmaktan çıkmaktadır. Çevre sorunları, taşra dâhil her yerdedir. Asit yağmurları, kirlenmiş nehir ve göller, sera etkisi, ormanların tükenişi, erozyonlar, türlerin kitlevî imhası... Tablo, insanlık için bir intihar türüdür. Bu sorunlardan kurtulmak için güç tutkusundan vazgeçmek ve modern teknolojiye gem vurmamak gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı: Heidegger felsefesini güç tutkusu, teknoloji ve çevre sorunları açısından ele almaktır. Yöntem olarak, belgesel araştırma yöntemi takip edilecektir. Muhtemel bulguların ise söz konusu meselelere ilişkin olarak sağlanabilecek felsefi katkılar biçiminde ortaya çıkabileceği düşünülmektedir.

© 2018 PESA Tüm hakları saklıdır

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Received 12 December 2018
Accepted 26 December 2018

Keywords:

Heidegger
Being
Will to Power
Technology
Environmental Problems

According to Heidegger (1889-1976), modern technology, by will to power, treats earth as an essential raw material for exploitation or as a machine. The results of the treatment are quite clear such cities are no longer where to live. Environmental problems are huge even in rural areas. Acid rains, contaminated rivers and lakes, greenhouse gases effects, extinction of forests, erosion and mass extinction of species... This picture of nature is a kind of suicide for human being. In order to get rid off these problems, it is essential to give up will to power and hinder modern technology.

This works aims to investigate philosophy of Heidegger from points of the will to power, technology and environmental problems. The methodology is the documentary research It is thought that possible results could contribute to the issues mentioned above from a philosophical perspective.

© 2018 PESA All rights reserved

GİRİŞ

Martin Heidegger (1889—1976), fikrî, felsefî mesaisini belirleyici kertede 'varlığın anlamı meselesi' üzerine teksif eden bir düşünürdür. Magnum opus'u konumundaki 'Varlık ve Zaman' onun varlık üzerine yoğunlaşmasının hem göstergesi hem semeresidir. Heidegger, varlık felsefesini; ontolojisini açıklarken, Nietzsche'ci bir kavramlaştırma olan 'güç istenci' ile teknoloji meselelerini yekdiğeriyle eklemleyerek doğrudan ele almıştır. Çevre sorunlarına ise onun değerlendirmelerinde, çevre bilimlerini noktainazarından değil, bilhassa güç istenci ile varlığın teknolojik kılınışı ve teknolojik kavranışı yanında yer açıldığı görülür. Heidegger için çevre sorunları tâli mahiyette olup gerçekte daha kökensel bir meselenin türevleri niteliğindedir. Düşünür için tâli olmayan asıl mesele insanlığın varlığı unutuşudur. Varlığı unutmuş olmanın üzerinde tahakkuk ettiği zemin ise Batı metafiziğidir.

Bu incelemenin amacı: Heidegger'in, güç istenci, teknoloji ve çevre sorunlarını, kendi varlık felsefesinin zemininde nasıl ele aldığını, gerçekliğine bağlı kalarak ve eleştirel bir şekilde analiz etmektir. Çalışmanın yöntemi, belgesel araştırma yöntemiyle, kapsamı ise ilgili problematiklerin ihatasıyla sınırlı olacaktır. Anılan üç meselenin değerlendirilişine, yeni bir terkiple bütünleşik tarzda yaklaşılacak bu araştırmanın; bilhassa onun çevre sorunlarını ele alışı üzerinde görece daha az durulmuş bulunduğu gerçeği eşliğinde, literatüre yeni ve farklı bir katkı olarak görülebileceği düşünülmektedir.¹

Batı metafiziği, Heidegger'de, varlığı perdeleyerek karanlıkta tutmuş olan antik Greklerden başlayarak yirminci yüzyılda da devam eden, ezeliyet, ebediyet, kesinlik ve bir töz (*ousia, oûsia*) peşindeki Batı felsefe ve düşünce akımlarının tamamına karşılık gelir. Başka bir ifadeyle, Heidegger, hususen Platon'la başlayıp modern dönemde devam eden ve bilimsel endüstriyel teknoloji aşamasında da zirvesine ulaşan varlığın unutulmasına sebebiyet vermiş kavrayışların tamamını topluca Batı metafiziği olarak görür. Burada Heidegger, 'varlık', 'varlıklar' anlamındaki Grekçe'den mülhem 'onto' (*on, onta, tò óv, tà óvta*) kelimesi ile tanrıbilim ifadesini birleştirerek zaman zaman onto-teoloji yahut da onto-teo-loji'den de bahseder. Kavramlaştırmanın kendisinin değil ama fikrinin, Aristoteles'in, en yüksek varlığın da tespit ve tayin edilmek istendiği 'ilk felsefe' telakkisinden geldiği söylenmelidir. Düşünür, 'varolanın ötesini araştırma' şeklindeki klasik anlamından farklılaşan bu metafiziğin temelden yapı bozumunu gerçekleştirmeye; onun üstesinden gelmeye yönelirken kendi varlık felsefesinin, devralınan tarihî Batılı perspektiflerle örtüşmediğini de belirginleştirmiş olur. Anılan Batı metafiziği, tekraren, Platon ve Aristoteles ile antik Grekler devrinde başlamıştır. Yirminci yüzyılın nihilizm çağında da devam etmiştir. Grekler, bir entitenin 'olmasının' 'üretilmiş olması' anlamına geldiğini düşündüklerinde mezkûr metafiziği de başlatmışlardır. Bahsedilen üretilmiş olma niteliği sebebiyle Batı metafiziği prodüksiyonist bir karakter kesp etmiştir. Heidegger'e göre, varlığın hakikatini (*alêtheia, alêtheia*); varlık olarak hakikatin kendisini, düşünen bir düşünmeye hiçbir yerde rastlanmamıştır. Varlığın hakikati, denilebilir ki, Batılı düşünmenin başlangıcı olarak, metafiziğin, Platon ve akabinde Aristoteles'te neşvünema bulmasını hazırlayan Pre-Sokratik düşünmede bile, düşünülmeden kalmıştır. Varlığın kendisi çekildiğinden, onun düşünülmeden kalmış olması da, salt insanî faillige değil, varlığın özüne bağlı olmuştur. Varlık kendi hakikatine çekilmekte, hakikatinin içine sığınmakta, kendini böyle bir sığınmada saklamaktadır. (Heidegger, 2001: 58-69; Heidegger, 2013: 6; Heidegger, 2015: 102-103; West, 2005: 163; Zimmerman: 2011: 27; Thomson, 2012: 53; Ruin, 2017: 60-61; McGill, 2012: 238-239) İnsan ve dünya, modern teknoloji vakıyasıyla Greklerin, entitelerin varlığını asırlar öncesindeki alımlama biçimlerinin bir süreği olarak karşı karşıya kalmıştır. Bu durumda, içinde yaşanan tarihî bağlam yönüyle ihtiyaç duyulan temel gereklilik; herhangi bir siyasal, sosyal, ekonomik, ideolojik bir tür yeniden düzenleme, bir dünya görüşü veya daha fazla güç arayışı değildir. Aranılan asıl şey, o özerk ve efendi özne kabulünü; kendi kontrolünü elinde ebedi bir güç istenciyle yine kendisi tutan muktedir

¹ Heidegger felsefesine; teknolojiye ve güç istencine kıyasla bilhassa çevre sorunları açısından yaklaşımların görece daha az olduğu iddiasını delillendirebilme sadedinde çeşitli çalışmalara bakılabilir. Örneğin 'Cambridge University Press'in, C. B. Guignon tarafından hazırlanan 1993 tarihli *'The Cambridge Companion to Heidegger'* adlı derlemesinde, 'Giriş' dışında toplam (13) makaleye yer verilmiştir. Bunlardan sadece M. E. Zimmerman'ın 'Heidegger, Buddhism, and deep ecology' adlı makalesi çevre sorunlarıyla ilgilidir. Zimmerman, makalesinde, derin ekoloji yaklaşımını, Heidegger'in perspektifi ile Doğu düşüncesi, bilhassa Budizm arasında yakınlıklar kurarak işlemeyi tercih ettiğinden, çalışmada, "Güç istenci, teknoloji ve çevre sorunları" bütünleşik şekilde ele alınmış değildir. 'Blackwell Publish'in, H. L. Dreyfus ve M. A. Wrathall tarafından hazırlanan 2005 tarihli *'A Companion to Heidegger'* adlı derlemesinde ise toplam (31) makale bulunmaktadır. Burada teknoloji ile ilgili (1) çalışma yer almakla beraber, teknoloji, güç istenci ve çevre sorunlarıyla bütünleşik değerlendirilmemektedir. Türkçe literatüre bakıldığında, Say Yayınlarının, A. Aydoğan tarafından hazırlanan 2008 tarihli *'Heidegger'* derlemesinde, toplam (22) makale yer almaktadır. Bunların hiçbirisi, çalışmamızdaki problematiklerle doğrudan çalışmamaktadır. Otonom yayınlarının, S. E. Er tarafından hazırlanan 2014 tarihli 'Heidegger Paris'te' derlemesinde ise toplam (17) makaleye yer verilmiştir. Çevre sorunlarına hiç değinilmemiştir. Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi, Nisan 2017 tarihli (8.) sayısını 'Heidegger' sayısı olarak çıkarmıştır. Dergide yer verilen (22) makalenin hiçbirisi, çalışmamızın içeriğiyle doğrudan örtüşmemektedir. Aynı durum, Cogito'nun, Güz 2010 tarihli, (64.) sayısını olan *'Heidegger: Varlığın Çobanı'* özel sayısı için de geçerlidir. Dosyaya dahil (20) makalenin hiçbirisi, çalışmamızla uyumsuzdur. Türkçe'deki en kapsamlı Heidegger çalışmasını, Kutadgubilig Felsefe – Bilim Araştırmaları dergisi gerçekleştirmiştir. Haziran 2016 tarihli (30.) sayı, *'Heidegger Özel Sayısı'* dir. Burada, Heidegger'in çalışmaları dahil (46) dosya makalesi yayımlanmıştır. Makalelerin hiçbirinin kapsamı, çalışmamızla aynen örtüşmemektedir. Çevre sorunları yönlü bir çalışmaya ise hiç yer verilmemiştir. Kutadgubilig'in, bahsedilen sayısında, "Türkçe'de Martin Heidegger Kaynakçası (1935-2016)" adlı bir çalışma da bulunmaktadır. (50) sayfalık bu kaynakçada yer alan yüzlerce kitap, makale veya tezin hiçbirinin isimlendirilmesinde "Çevre sorunları" ibaresi geçmemektedir. Yukarıda verilen örnekleri daha da artırmak mümkündür. Bu fiili durum yahut tablo; bize, çalışmamızda, anılan üç meselenin 'yeni bir terkiple bütünleşik tarzda' değerlendirilişinin, literatüre bir katkı olarak görülebileceğini düşündüren başlıca hususlardan biri olmuştur.

insan anlayışını ve bu anlayışla ‘güçlenen’ kibri bir yana bırakmaktır. Temel ihtiyaç, insan, eşya ve hadiselere ancak daha mütevazı bir üslupla, yani: Kendisine, dünyaya, çevreye daha koruyucu-korumacı bir ihtimamla yaklaşıldığında ve epistemolojik değil ontolojik perspektif; Heidegger’in özel ifadesiyle hermeneutik ‘fundamental fenomenolojik ontoloji’ benimsendiğinde bulunabilecek olan ‘varlıkla doğru bir ilişki’ ihtiyacı ve bu ilişkide(n) neşet edecek olan hakikattir.

Diğer yandan, Heidegger’in iki bin beş yüz yıllık bütün selefleri için denilebilir ki, Batı düşüncesinde, varolan tabii ki düşünölmüştür. Varolan varolanla ve hatta varlıkla irtibatlı olarak düşünölmüştür. Bu minvalde, felsefi, sosyolojik, siyasal değişik tür ontolojiler yapılmıştır. Ve fakat varlık; yine Batı düşüncesinde, varlık olarak, kendi hakikati, kendi failliği, kendi anlamı gözetilerek düşünölmemiştir. Dahası bu ‘düşünmemenin’ dışına çıkılması imkânı Batı Avrupa bilimi yönüyle de, yer yer ideolojik mülahazalar yönüyle de hepten yok addedilmiştir.

Aktüel tabloya, Batı Avrupa biliminin cari fenomenal yapısı dikkate alınarak bakıldığında, göze ilk çarpan husus, bütünleşik değil partiküler bir bilgi yapıları rejiminin varlığı ve hükümfermâlığı olacaktır. Bu partikülerlik değerlendirilmek istendiğinde, temel ayrışmanın, ortaya iki düzlem üzerinden çıktığı görülecektir: İlk önce zihnin, kendi haricindeki doğa (*physis, φύσις*) insan, toplum gerçekliğinin mahiyetinin kavranmasında, salt materyal dünyanın esas alınması, bu niteliği taşımayan varlık alanlarının ise üstünün örtülmesi ile materyalizm temelli bir ayrışma ve partikülerlik yaşanmaktadır. Varlığın materyalizasyonu ile belirginleşen bir ontoloji üzerine bina olunan ilk ayrışmaya ilave kademeli bir ayrışma daha getirilmektedir: Batı Avrupa bilimi, ilkin bilimsel bilgi yapısı ya da kısaca bilim ve bilim-dışı bilgiler olarak, ayrılmaktadır. Bilim de, takiben, önce kendi içinde doğa, insan ve toplum bilimleri olarak, bunun üzerine ise diğer iç bölünmeler biçiminde yeniden kat kat ayrımlara tabi tutulmaktadır. Kendisini bilimle, bilimi de kendisiyle özdeşleştiren Batı Avrupa bilimi, istinat ettiği materyalize varlık konsepsiyonu temelli bir ontoloji ve bu ontolojiye paralel bir bilgi felsefesi; epistemoloji dolayımında, insan, toplum, doğa ve çevreyi, olduğu bütünleşik şekliyle anlamlandırmasına el vermeyen bir tarzla belirginleşmekte, bu materyalize parçalanmışlık ve bölünmüşlük dahilinde varlık, olduğu gibi, bütünüyle, bihakkın görülüp ihata edilememekte, netice itibarıyla da unutulup gitmektedir. (Demirel, 2008: 48-49; Demirel, 2016: 637)

Heidegger için düşünme, varlığın düşünmede dile gelişiyle olur. Varlık dile gelir zira “Dil varlığın evidir.” İnsan, dilin meskeninde ikamet eder ve varlığın hakikatini korur. Korunmalıdır da, çünkü, “insan varlığın çobanıdır.” Koruyucular hususen düşünürler ve şairlerdir. (Heidegger, 1995a: 16; Heidegger, 2013: 5, 23, 25) Varlığı değil varolanları bilmeyi gözeten epistemoloji akslı ve ontolojinin de, epistemolojinin güzergâhında tutulduğu Batı metafiziği bağlamında, düşüncenin varlık—odaklı bir düşünce olmaktan çıkışı; Heidegger’de asıl mesele budur. Ve yine, asıl mesele, varlığı unutan *insanın*; ‘*Dasein*’ın, bu unutuşun dolayımında hep bir güç istenci ile hareket edişi, teknolojinin de güç istenci olarak kendi kendini idare eden otonom ve sibernetik bir işlerlik kazanıp insan, toplum, doğa, çevre üzerinde hâkimiyet kuruşudur.

Heidegger, bilgi felsefesi ve bilim felsefesi yönünden bakıldığında, bilim insanlarına toptancı bir nazarla yaklaşmamakla birlikte yaygın kabul gören pozitivist bilgi ve bilim zihniyetine karşıt bir konumda durmaktan imtina etmez. O, pozitivist değil hermeneutik karakterli bir bilim yaklaşımını tercih eder. Onun, eleştiri oklarını yönelttiği pozitivism ortaya öyle bir bilim ve gerçeklik anlayışı koyar ki, bu anlayışta entiteleri anlamının biricik meşru yolu matematiksel fizik olur. İşbu doğrultuda ve prodüksiyonist karakterli Batı metafiziğinin, on dokuzuncu yüzyıl gibi geç bir aşamasında, insanlar, ‘herhangi bir entitenin varolması demek, onun madde—enerji bileşimi olması demektir’ anlayışına hapsolünmüşlerdir. Varolma artık zaman—uzayda varolmadır. Öncülleri, matematikselleştirilebilir; ölçülebilir yahut gözlemlenebilir değildir. Heidegger, Kuantum teorisini geliştiren ve Nobel Fizik Ödülü sahibi bulunan Max K. E. L. Planck’ın bir sözünü, hem modern bilimin anlaşılışına, hem de modern bilim açısından gerçeğin anlaşılışına ışık tutması açısından nakleder: “Gerçek olan, ölçülebilir olandır.” (Heidegger, 1977: 169) Yani, dünya, doğa, çevre, kendisini ancak, ölçülebilir bir araştırma nesnesi ve üretim—tüketim diyalektiğinin bir metaı olarak ifşa edip ortaya koyacak ya da tam aksi kutupta yok sayılacaktır. (Heidegger, 2004a: 129-132; Heidegger, 2015: 31-33; Nietzsche, 2010: 326, 329; Zimmerman, 2011: 288, 386; Safranski, 2008: 65, Pöggeler, 2001: 10, 23) Heidegger, entitelerin, ebedi, değişmez, nesnel bir yapıları bulunduğu, aklın da söz konusu yapıları rasyonel ve yetkin bir şekilde keşfetmeye muktedir olduğu düşüncesine yaslanan bu tür bir bilimsellik anlayışına kökten sorgulayıcı

bir nazarla yaklaşır. Ondaki kabul, zamanın, geline antroposentrik hümanist evresinde, belirtilen zihniyetten ve dünyadan çıkış yolunda otantik ve güçlü bir hamlenin salt felsefi ve başka tür bilimsel çabalarla değil, özde Hölderlin gibi büyük şairlerin şiirlerinin el vermesiyle, daha genelde ise ancak ve ancak sanatın yardımıyla ortaya konulabileceği kabüldür.

1. Güç İstenci

Heidegger, güç istencini, modern zamanlara özgü nevezuhur bir gerçeklik olarak görmez. Bilakis tarihi bir fenomen, tarihi bir vakıa olarak görür. Bu fenomen, varlığın, Batı metafiziğinin zemininde vuku bulan unutuluşundan intac etmektedir. Güç istencindeki istenç, istemekle, istemek ise bir şey için çabalamakla alakalıdır. İstenç, istemenin daha istekli ve daha elde edici bir şekliyle, güç, erk ve hâkimiyet anlamına gelir. Buna göre gücü istemenin anlamı yani güç istencinin anlamı da erke ulaşmaya çabalamak olmaktadır. (Heidegger, 1995b: 168; Heidegger, 2001: 31) Güç istenci, öyle bir muharriktir ki, varlığın teknolojik kılınışını ve teknolojik kavranışını da, teknolojik insanlığı da, o şekillendirir. Bu olumsuz ve gayrisahih tablodan ancak ilhamını büyük şairlerin şiirinden alacak olan bir sanatın yardımıyla çıkılabilecektir. İnsanlık için, sanatın ve sanatçıların el vermesiyle yeni, teknolojik—olmayan bir gelecek başlatılabilirse eğer, bu durum zaten aynı zamanda güç istencinin de geride bırakılması yolunda mesafe katediliyor olunduğu anlamına gelecektir.

Heidegger'den önce güç istencini Nietzsche ele almış, daha açıkçası kavramı ilk ortaya atan ve öldükten sonra neşredilen aynı isimli eserinde etüd eden kişi Nietzsche olmuştur. Heidegger'e göre, Nietzsche, varolanların yahut başka bir söyleyişle gerçek addedilen bütün her şeyin esas vasfının hüküm sürme olduğunu iddia etmektedir. Böylece varolanlarda, onları böyle varolan kılan temel öz de güç istenci olmaktadır. Nietzsche için, oluş, güç istencidir. Oluşun yani hüküm sürüp giden hayatın asıl belirleyeni bu istençtir. Burada güç istenci oluşa ve hayata eşitlenir. Denilebilir ki, Nietzsche'ci terminolojide, dirim, hayat, oluş, varlık geniş anlamda aynı manaya gelir ve güç istencini ifade eder. Dirim, kendini, belirleyici güç istenci merkezleri zemininde tezahür ettirir. Bu merkezler, sevk ve idare edici; yönetici formlardır. Sanat, devlet, din, bilim, toplum gibi. Onun, "Nerede bir canlı buldumsa orada güç istencini buldum" sözü de böyle anlaşılmalıdır. (Heidegger, 2001: 29-32; Nietzsche, 2014: 60) Nietzsche'nin, Güç İstenci adlı eserindeki, varlığın en içsel özünün güç istenci olduğu yönündeki ifadesini de kuşkusuz aynı bağlamda görmek gerekir. Tabii "*-Bu dünya güç istencidir –ve başka hiçbir şey değildir! Ve siz kendiniz de bu güç istencisiniz-ve başka hiçbir şey değil!*" (Nietzsche, 2014: 442, 651) ifadelerinin de yine güç istencinin zaman ve mekândaki sürekliliği ve hüküm sürmesi bağlamında görülmesi yerinde olacaktır.

Nietzsche'nin etkisiyle, Ernst Jünger de, modern teknolojiyi, güç istencinin ve dünya üzerinde hâkimiyet kurma arayışının tezahürü olarak değerlendirerek onun özünün hiçbir şekilde teknik—mekanik olmadığını düşünmüştür. Teknolojinin özü güç istenci ile ilişkiliydi. Dünya, insan, toplum, doğa, çevre, onlar da teknolojiye göre mobilize edilmekteydiler. Haddizatında insanlığın kendisi de güç istencinin öznesi değil nesnesi; enstrümanı konumundaydı. Heidegger de, teknolojinin özünün; entitelerin, saf 'istenç istenci' şeklinde, yani: Kendisini yayma, genişletme dışında hiçbir amacı bulunmayan bir tutkuyu takviye edecek emre—amade şeyler olarak ifşası olduğunu kabul eder. (Heidegger, 1998b: 27-29; Heidegger, 2004b: 164-165; Zimmerman, 2011: 104, 107; Safranski, 2008: 90-91; Thomson, 2012: 35-37; McGill, 2012: 186) Özcesi, Heidegger için teknoloji bir tür uygulamalı bilimler, bir tür alet-edavat yeniliği ya da bilimin pratiği değil, aksine bilimi de zapturapt altında tutan varlığa ve hayata dönük temel bir zihniyet ve tutum olmaktadır. Heidegger'in burada, teknoloji ve güç istenci arasındaki rabıtaya ilişkin bakış açısı yönüyle az önce zikredilen, Nietzsche'ci bir yolda ve Jünger'in yaklaşımını anımsatan bir konumda durduğu ve ilgili fikriyatının onlarla muayyen bir irtibatın muhafaza edilmesi suretiyle tebellür ettiği de ayrıca söylenmelidir.

Sanatın özünün şiir, şiirin özünün ise varlığın hakikatının kalıba dökülmesi olduğunu düşünen Heidegger, yalnızca yüksek sanatın değil, aynı zamanda otantik el zanaatı ya da zanaat olarak sanatın da modern endüstriyel teknolojideki mekanik ve 'yabancılaştırıcı' üretim tarzının yerini alabilecek olan yeni bir tarza nüfuzu kolaylaştırabileceğine inanmıştır. Marx'ın, özlü bir şekilde Hegel'den yola çıkmak suretiyle fark ettiği 'insanın yabancılaşması' hadisesi, kendi köklerinde esasta yeniçağ insanının yurtsuzluğuna kadar geriye götürülebilir niteliktedir. Ontolojik bakımdan ifşa edici; meydana getirici; ışığa çıkarıcı faaliyet yahut üretim tarzı vasfıyla sanat; metafizik güç istencinin izlerini artık taşımayacak

ve yabancılaşmadan beri olan başka tür insanî-toplumsal yapılanmalara ve prodüksiyonist metafiziğin tarihinin kılavuzluk etmeyeceği farklı çalışma biçimlerine yol açma imkânlarına bilkuvve sahiptir. Ve fakat şu da vardır: İnsan, çevre ve toplumların içinde bulunduğu teknolojinin kısıkaçlarının dışına çıkmanın temin edileceği bu yeni durum için Heidegger nazarında salt insanî çaba kifayet etmeyecek, insanî çabaya mukabil ve muadil şekilde varlığın da insanlığa fiilen el uzatması gerekecektir. (Heidegger, 2013: 31; West, 2005: 175; Zimmerman, 2011: 12-13, 70; Safranski, 2008: 22; Ökten, 2004: 72; Pöggeler, 2001: 25) Tekraren, Heidegger için, güç istenci metafiziğinin aşılması ancak o aynı varlığa ilişkin ontolojik zeminde, önce salt felsefe ve bilimin değil, hususen sanatın yardımıyla fenomenlere her nasılsalar öyle olma açıklığı sağlandığı, akabinde de bu açıklık varlık tarafından işlemselleştirildiği takdirde vuku bulabilecektir.

Akıl ve siyasal devrimler çağına tekabül eden Aydınlanma da, Heideggeryen perspektifte, ne varlığı unutmşluk halinden, ne de güç istenci realitesinden azadedir. Aklın, sınırsız insanî güç istencini beslemesindeki olumsuzluk bir yana, Heidegger'e göre, o, üstüne üstlük, düşünmeye de engeldir. Çünkü Heidegger için, "Düşünme, ilk olarak, yüzyıllardır hüküm süren aklın, düşünmenin en inatçı düşmanı olduğunu anladığımızda başlayacaktır." (Heidegger, 2001: 61) Aydınlanmanın, dinî ve geleneksel yapıları yıkmak isteyişini motive eden temel itkilerden biri, dinin ve geleneğin doğa üzerinde total kontrol kurma arzusu önünde bir engel teşkil ettiklerinin düşünülmesiydi. Esasta Aydınlanmanın akıl eksenli özgürleştirme retoriğinin arkasındaki mitik unsur da yine aynıydı: Doğayı bilimsel—teknolojik enstrümanlarla köleleştirecek olan sınırsız insanî güç istenci miti. Ki, buraya, Horkheimer ve Adorno'nun, Nasyonal Sosyalizmi; Naziliği, Batı'nın, sadece bir ülkesine değil tümüne musallat olan metafizik ve teknolojik güç istencinin bir tezahürü vasfıyla değerlendirdikleri ve söz konusu bu değerlendirmelerinin, aradaki ideolojik mesafeye rağmen Heideggeryen yaklaşıma daha yakın durmak anlamına geldiği de eklenebilir. Samir Amin'e göre de, Avrupa'nın sömürgeleştirme, köleleştirme, soykırım politikalarından Nasyonal Sosyalizme; Nazizm'e gelindiğinde, "Nazizm'i bir sapma gibi değil, Avrupamerkezli savların aşırı bir ifadesi olarak ortaya her zaman çıkabilecek bir güç gibi görmek gerekir. Yani ortada bir açmaz varsa eğer, bu, çağdaş dünyayı içine, Avrupamerkezciliğin kapadığı bir açmazdır. (Amin, 1993: 120; West, 2005: 174; Zimmerman, 2011: 107; Ökten, 2004: 73-74; Heidegger, 2015: 31) Varlık meselesinin noktainazarından, sahih ontolojik rolüne yabancılaşan insan, istisnasız her fenomen yahut varolanı hümanistik kontrol altına alma hedefiyle, kendini insanî-toplumsal dünyanın ve tarihin, yazarı, üreticisi, başoyuncusu vb. Addetmiştir. Bu iktidar ve hâkimiyet motivasyonunun esas anlamı kendinde bir amaç olarak daha fazla güç devşirebilmektir. Bundan ötürü de, içinde yaşanan teknoloji çağı, esasta, bir 'istenç istenci'; teknolojinin de güç istenci olarak tezahür ettiği kendi güç temerküzü dışında başka amacı bulunmayan bir kendi kendini güçlendirme çağıdır.

'İstenç istenci' ibaresini, Nietzsche'nin temel felsefi argümantasyonuna göndermede bulunmak için de kullanan ve kendisini teknoloji olarak gösterip açımlayan vakıanın, tekraren, 'istenç istenci' olduğunu belirten (Heidegger, 2001: 32; Safranski, 2008: 71-72; Zimmerman: 2011: 187, 188, 239-240; Emad, 2010: 387) Heidegger'in indinde bu bütün varlığı insan ve toplumun emrine—amade kılma teknolojik arzusu müspet bir arzu değildir. Tarih de mutlak öznesi insan olan bir işleyişle biçimlenmemektedir. İnsanlara, yeryüzünün tanrıvari hâkimleri nazarıyla bakılmaması gerekir. Ki, varlığa dair doğru bir anlayış da, ancak böyle, güç istencinden beri bir tutumla, sadece insanî çabalarla elde edilemeyecek olan, varlığın faillğine de bağlı bulunan otantik bir yaklaşımla, düşünürün adlandırmasıyla, az önce de zikredilen, hermeneutik karakterli 'fundamental fenomenolojik ontolojiyle' mümkün kılınabilecektir.

Nietzsche'nin güç istenci doktrininin analizini gerçekleştirirken, Heidegger, bu istencin esasta sahip—olmadığı bir şeyi değil, aksine sahip olduğu bir şeyi, bizatihi kendi kendisini istediğini ileri sürer. Hasbî ve harbî bir şekilde değil, bilakis hesaplayıcı ve düzenleyici bir tutum eşliğinde istenç, istençle kendisine yönelmektedir. Güç istencine mündemiç bu tutku, Nietzsche'nin bir başka doktrininin, 'Aynının Ebedi Tekerrürü'nü de somutlaştırmaktadır. Nietzsche'ye göre, düşüncenin iki en aşırı tarzı olan mekanikçi düşünce tarzı ile Platoncu düşünce tarzı, her ikisi de ideal olarak, ebedi tekerrürde uzlaşmıştır. (Nietzsche, 2014: 646) Heidegger, ebedi şekilde tekerrür eden yahut geri gelen güce istencin; 'istence istenç' olduğu kanaatindedir. Bütün olup biten daha fazla kalkınma, daha fazla gelişme, büyüme ve daha fazla muktedir bir konuma yükselme motivasyonu etrafında şekillenmektedir. Daha muktedir; daha güçlü demektir, daha fazla güç demektir. Yalnızca güç. Gücün bu modern metafizik aşamasında, modern endüstriyel teknolojinin özü, nasıl ki, tekniğe değil! Güce ilişkinse,

gücün özü de herhangi bir zamanda ulaşılan halihazırdaki gücü aşma hedefine ilişkindir. Güç ancak ve ancak güç artışı olarak süregeldiği, hep kaim kaldığı, kendisi için daha fazla güç buyurabildiği ölçüde güçtür. Bu yüzden, istenç ve güç, güce istençte birleşirler. 'İstenç istenci' olarak istencin bizatihi kendisi; güce meşruiyet sağlama anlamında da güce istençtir. (Heidegger, 2002: 166, 167; Zimmerman, 2011: 347-348) İstencin, her daim kendini-artırma-kuvveti-olan bir tarzla görünürleştiği bu yerde, insanî, toplumsal, ahlakî vb. Bir iyileşmeye ya da erdeme (*aretē, ἀρετή*) yönelik bir itkiyle, ahlakî duyarlılıklarla hareket edilmesi mevzu değildir. Gücün kendini öncelemesi, idame ettirip baki kılması arayış ve istenci her hal ve şartta asıl baskın muharrik niteliğindedir.

2. Teknoloji

Heidegger, teknolojiyi, önce, insanî-toplumsal standartların daha yüksek bir aşamaya erişmiş olduklarının göstergesi gibi de, aynı insanî-toplumsal amaçların nötr bir enstrümanı yahut vektörü gibi de görmez. Bu vetirede, Batı kültürü üzerindeki yıkıcı etkisiyle teknoloji, insanlığın, varlığı kavrayışındaki uzun erimli çöküşün bir göstereni konumundadır. Ancak, 1930'lu yıllarla birlikte düşünür, modern endüstriyel teknolojiye kısmen daha az olumsuz bir nazar ve tutumla yaklaşır. Bu yüzden o, kendi ülkesi Almanya'nın; Alman 'Dasein'in, teknolojiyle yeni bir ilişkiyi, çalışanların, teknolojinin köleleri haline gelmeyeceği, tersine ürünlerin otantik üreticileri olabilecekleri yeni bir ilişkiyi gerçekleştirebileceğini düşünür. Heidegger'in, Almanya'ya ve Alman Dasein'a vurgu yaptığı yerde, bir başka olgu daha hatırlanabilir. Şöyle ki: "Almanlar, Avrupa'da doğal rezervleri kullanıma açan ve kapsamlı planlı yeniden ağaçlandırma programları dahilinde yaprak döken ağaçlardan oluşan orman alanları kuran halkların ilkiydiler. İlaveten, Almanlar genelde biyo—dinamik ve organik tarım üzerinde de deney yapıyorlardı." (Vincent, 2006: 338; West, 2005: 163; Zimmerman, 2011: 51) Ve fakat burada bile Heidegger'in teknolojiye, başlangıç ve güç istenci çözümlenmelerine dair yukarıdaki atıflardan da istihraç edilebileceği üzere anti-modern ve anti-pozitivist bir perspektifle yaklaştığı vakıası göze çarpar mahiyettedir.

Güç, modernlik ve teknoloji gibi konuları birlikte mütalaa eden düşünürde, hem endüstriyalizm, hem de onun öncesinde zuhur eden modernite; varolanları, teknolojik gücün egemenlik alanını yine teknolojik gücün bizatihi kendisinin lehine olacak şekilde genişletecek hammaddeler olarak anlama ve açıklama yönündeki hegemonik eğilimlerin ifadeleridir. Tekniğin, modern bilimsel endüstriyel teknolojiye evrildiği aşamada, işbu modern bilimsel endüstriyel teknoloji, bütün varolanlara hâkim bir muktedir güç olarak varlığı da, varolanlar dolayımında kendi epistemolojik nesnesi kılmış, onun ne olduğunu ve nasıl anlaşılması gerektiğini kendisi belirlemiş, böylece varlığın unutulmuşunu iyice derinleştirmiştir. Teknolojinin 'techne'sine tarihî perspektifle bakıldığında Antik Greklerin özgün 'techne'sinin, (τέχνη) -basiretle, itinayla üretim, görünüşe çıkarma, entiteleri olmaya bırakma anlamında- modernlerinkine göre daha düşünsel olduğu görülür. O, görünürlüğü ancak gerekli şartlar oluştuğunda çıkması anlamında aksiyoner değil reaksiyonerdir. Kökeni, her ne kadar yine aynı antik Greklerin, kendilerine sunulan varolanı açıkça alımlama ve bilme konumunda kalmayıp, üstüne, ona hakim olma eğilimi içerisine girme tavırlarına kadar geriye çekilebilecek olsa da, esasta adı üzerinde moderniteyle zuhur edip dal budak salan modern techne daha meydan okuyucudur. Saldırgandır. Tahakküm kurucudur. (Heidegger; 1977: 14; Demirel, 2016: 645; Ökten, 2004: 77; Zimmerman, 2011: 1-2; Pöggeler, 2001: 25) Esas niteliği, kendini 'çerçeveleme' denilen tarzda göstern modern techne biçimiyle teknolojinin saldırganlık ve tahakküm kuruculuk özellikleri, modern Batı kültür ve medeniyetinin de ayırt edici karakteristikleridir. Ve fakat, fenomenlerin bu teknolojik tek—boyutlu konumlandırılışları ve izahları, salt insanî fiil ve vakıalardan değil varlığın tarihinin içindeki gelişmelerden; varlığın failliğinden dolayı da, vukuu mukadder olarak böyledir. Tarihî bağlamı da göz önünde tutan daha titiz bir dikkatle yaklaşıldığında, Heidegger'in modern endüstriyel teknolojiye olan eleştirel tavrının, sadece endüstriyel süreçlerin kendilerinin meşruiyetinin değil, modernitenin de meşruiyetinin destrüksiyonu demek olduğu daha net belli olacaktır.

Teknoloji denildikte, teknolojinin ve bilimin hakikati açmadığı değil, 'dünya resimleri' yarattığı düşünülür. Dünya resmi, dünyanın bir resmi değildir. Dünya resmi, dünyayı resim olarak kavramaktır. Nietzsche'nin sözleriyle, "Biz dünyayı kendi resmimizde kuruyoruz." (Nietzsche, 2014; 100) Dünya resmi minvalinde, bütün varolan ilk kez ve ancak ortaya koyma ve göz önüne getirme tekeli elinde tutan insan tarafından ortaya konulup göz önüne getirildiği ölçüde varolur. Varolanın varlığı artık onun, bilimin iz(leğ)inde göz önüne getirilmiş olup olmamasına bağlanır. Varolanın göz önüne getirilmiş olma

aracılığı ile varolan olması, bu işin olup bittiği modern bilimsel endüstriyel teknolojik çağı, daha önceki zamanlara karşı yeni bir çağa dönüştürür. Dünya resmi, bir zamanlar, ortaçağa özgü bir figür iken, sonra modernliğin dünya resmine dönüşmüş değildir. Dünyanın resme dönüşmesi, teknolojik çağın tam da özünü belirleyen bir hususiyettir. Dünya, resme dönüşür dönüşmez, insanın durumu da dünya görüşleri dolayımında billurlaşır. Dünya görüşlerinin çeşitli türden karşılaşması uğruna, insanoğlu, onların anlamına uygun olarak, sınırsız gücünü her şeyi planlama, hesaplama, biçimleme için harekete geçirir. Bu zeminde araştırma olarak bilim de, insanın dünyada kendisini kurmasının mutlak zorunlu bir tarzı olarak görülür. (Heidegger, 2001, s. 78-82) Özcesi, dünya, ‘dünya resimleri’ aracılığıyla belirli bir tarzda resmedilip ‘dünyalaştırılmakta’, insanların bir resme göre, bir araya gelebilmeleri, ‘herkesleşebilmeleri’, kendilerini yönlendirebilmeleri ve kontrol edilebilmeleri sağlanmakta, dünya da, böylece, bilim ve teknolojinin hâkimiyeti altına sokulmuş olmaktadır.

Heidegger için, teknoloji gibi modern kültür de, entitelerin aynı tek—boyutlu açılış ve kavranışından doğmuştur. Bu zeminde insanlık teknolojik insanlık giysisini giymiş ve dünyanın, doğanın, çevrenin teknolojik fethini kontrolü altında tutan özerk özne/fail pozisyonunda olmak bir yana, gerçekte bilakis modern teknolojinin kendi kendisine yön veren otomat ve sibernetik işleyişinin bağımlı nesnesi, daha bile kölesi derekesine düşmüştür. Doğanın, dünyanın tümüyle manipüle edildiği bu tarihi bağlamda insanın bir özerk özne olduğundan söz açmak nasıl muhalse, bireysel otonomiden ve haliyle özgürlükten söz açmak da aynen öyle muhaldir. Modern endüstriyel teknolojiye ait işleyişler, insanları da, üretim—tüketim diyalektiğinin şekillendirdiği, kullanılabilir, materyallere, elden çıkarılabilir nesnelere dönüştürmüştür. Bu kertede, üretim araçlarının mülkiyetindeki bir değişme de, oradaki yabancılaşmayı ve yıkıcı özellikleri dönüştürüp izale edecek değildir. Öyle ki, üretim ve mülkiyet rejimleri temelinde birbirlerinden büsbütün ayrı düşünülen kapitalizm ve sosyalizm de, Heidegger nazarında, aslında aynı bir, Nietzsche’ci güç istencinin tezahürleri oldukları için (Safranski, 2008: 56-57; Zimmerman, 2011: 11; Ökten, 2004: 73; Pöggeler, 2001: 66-67; Thomson, 2012: 4, 103, 104) liberal ve marksist ideolojilerdeki iddialar hangi zıt argümanları öne sürerlerse sürsünler, aralarında sonul kertede sahici bir fark taşıyor olmayacaklardır.

Teknolojiden bahsedilen yerde, düşünür için, kapitalizmiyle Amerikanizm de, sosyalizmiyle Bolşevizm de, teknolojinin insanlığı karşı karşıya bıraktığı nihilizmin farklı türleri olmaktan daha öte bir pozisyonda yer almazlar. Bu nihilizm, ancak ‘Alman Dasein’in dönüşümü yoluyla aşılabilecektir. Heidegger, yine teknoloji bağlamında modern bilime de alan açar. Modern bilimi, yukarıda kısmen değinildiği üzere, entiteleri ifşanın kapana kısırtıcı, ‘çerçeveleyici’, hapsedici vb. Tarzının bir örneği olarak resmeder. Bu eleştiriden yoksun bilim aynı zamanda teknolojinin hizmetindedir. Heidegger, ortaya, modern teknolojinin doğuşundan daha önce çıkmış olmakla birlikte bilimin, karakteri itibarıyla teknolojik olduğu yani güce doğru bir yönelim taşıdığı kanaatindedir. ‘İstenç istenci’ varolanların hesaplanmasının ve düzenlenmesinin, kendisinin asıl dışavurumları olduğunu belli ederken, bu dışavurumların temel ola gelmesi de teknik-teknoloji olarak tezahür etmektedir. Ve yine Heidegger için, modern teknolojinin bitimsiz ‘istenç istenci’ insanlığın sonsuz talep ve ihtiyaçlara sahip hayvan statüsüne indirgenmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda modern endüstriyel teknolojinin en önemli karakteri sadece bir enstrüman, bir vektör olmaması ve başkalarının hizmetinde bulunmamasıdır. Modern teknoloji, kendisi özel bir iktidar ve hâkimiyet karakteri sergilemektedir. Teknoloji kendisinden ve kendisi için teknoloji talep etmekte, kendi içinde özel bir disiplin ve eşsiz bir tahakküm iradesi geliştirmektedir. (Ökten, 2004: 73; Zimmerman, 2011: 95, 315, 340, 369; Emad, 2010: 388) Teknoloji, gelinen yerde, söz konusu hâkimiyet iradesi bakımından insanî denetime tabi tutulmaktan ziyade, insanı kendi denetimine tabi tutuyor konumundadır.

Marksizme bakıldığında, orada, teknolojik üretim araçlarının salt kendileri olarak yabancılaştırıcı bir nitelik taşımadıklarının varsayıldığı görülür. Teknoloji, marksizmde, insanî-toplumsal amaçların bir aracı durumundadır. Üretim araçlarının el değiştirmesiyle, kapitalist üretim tarzından sosyalist üretim tarzına geçilmesiyle birlikte, işçiler, kapitalizmde yaşanan yabancılaşmaya daha fazla maruz kalmayacaklardır. Oysa Heidegger’de, marksizmin zıddına, modern endüstriyel teknolojik dünyada, üretim araçlarının sahiplerinin kim olduğu meselesi, az önce de kısmen değinildiğince ancak ikincil karakterli bir meseledir. Zira teknoloji, hayatını, doğası gereği yabancılaştırıcı ve sömürücü bir şekilde sürdürmektedir. (Heidegger, 2013: 31-32; Zimmerman, 2011: 370) Bu sürdürme çerçevesinde, kapitalist üretim tarzında mı, sosyalist üretim tarzında mı bulunduğu; gerek güç istenci bakımından, gerekse de

dünya, insan, doğa, çevre karşısındaki temel ontolojik tutumlar bakımından, tekraren, sahici bir zıddiyete tekabül etmemektedir.

3. Çevre Sorunları

Çevre sorunları mevzuuna atıf bağlamında Heidegger'den önce, bir başka Alman düşünürü olarak, her şeyi Goethe ve Nietzsche'ye borçlu olduğunu söyleyen Oswald Spengler'in, iklimdeki küresel ısınma eğilimleri gibi değişimlerin, büyük ormanların gazete kâğıdına dönüşmesinden doğacağı tahmininde bulunduğu görülür. Spengler'de modern toplum, çevreyi zehirleyen ve insanı, varolanları mekanik açıdan görmeye mecbur bırakan, gözü doymak bilmeyen, hesaplayıcı bir makine haline gelmiştir. Bu yapısallıkta, artık hiç kimse bir şelaleyi, onu elektrik enerjisi düşüncesine dönüştürmeksizin görememektedir. Hiç kimse, herhangi bir yerdeki-otlaktaki sürülerin otlandığı toprağa, et stoku değerlendirmesini dikkate almaksızın bakmamaktadır. Yine hiç kimse, farklı yörelerdeki insanların yöresel, otantik el zanaatlerini, modern teknolojik prosedürle ikame etmeyi tasarlamaksızın düşünmemektedir. Bütün bu bakış tarzlarıyla, Heidegger'in daha sonraki yıllarda dünyanın, doğanın, çevrenin teknik ifşası hakkında söyledikleri arasında yakın bir benzerlik olduğu açıktır. Nitekim Heidegger için de, Ren nehrinin üzerine kurulan bir hidroelektrik santral Ren'in akışını engeller. Düzenli elektrik enerjisi akımını ve tedarikini sağlayan aktarım süreçleri zemininde, Ren'in kendisi bile emre—amade bir entiteye dönüşür. Bu durumda nehri nehir yapan hususiyet, bir su gücü tedarikçisi, bir güç istasyonu olmasıdır. Nehir, sadece nehir olmaktan çıkarılmıştır. Ren, manzarasıyla hâlâ Ren nehri değil midir? Diye sorulabilir. Ve fakat Ren esasta artık, Ren'e, turizm veya tatil endüstrisinin gönderdiği bir turist grubunun ziyaretine hazır nesne olmak seçeneği dışında hiç de nehir olamamaktadır. (Nietzsche, 2014: 232; Heidegger, 1998a: 57-58; Heidegger, 2015: 21, 24; Zimmerman, 2011: 68-69) Bundan ötürü, ortaya çıkmaktadır ki, doğa ve çevre de, nehirlerden dağlara onların bütün tabii unsurları da; güç istencinin, varlığı Batı metafiziği dahilinde tek—boyutlu teknolojik kavrayışının minvalinde, her nasılsalar öyle tecelli etme kapasite ve imkânından adım adım uzaklaştırılıyor durumundadır.

Heidegger, yalnızca yaygın, görünür çevre sorunlarının değil, örneğin hidrojen bombası gibi kitle imha vasıta ve silahlarının da insan ve toplumların karşı karşıya kaldıkları gerçek sorunlar olmadığı düşüncesindedir. Gerçek sorun, bir kez daha yinelemek gerekirse eğer insanlığın, teknoloji çağında, kendi varlığını kavrayışının daralması, çarpık hale gelmesi ve varlığın büsbütün unutulmuş olmasıdır. Heidegger yönüyle, kitle imha silahları hem insanlığın kendi kendisini hem de başka ne varsa bütün onları istendiğinde üretilmesi, tüketilmesi, yaratılması ve yok edilmesi gereken kaynaklar olarak kavrayışının semptomlarıdır. Teknoloji, doğayı, daha en başta sömürme tarzında yahut da asgariden tahakküm altına alma tarzında açığa çıkarmaktadır. Bu suretle, doğa, tahakküm altına alınabilir olan ve alınması da gereken bir nesne kılınmaktadır. Fakat sadece bu da değil. İnsanın kendisi de, doğayı tahakküm altına almak için tahakküm altına alınan olarak 'çerçevelenmektedir.' (Ruin, 2017: 67; Zimmerman, 2011: 97; Ökten, 2004: 90) Başka bir söyleyişle, derindeki asıl âmil, varlık—odaklı düşünmeden uzak düşme gerçeği, yüzeydeki handikap ise kitle imha silahları dâhil toplumlara, doğaya, çevreye dair problemlerdir.

Heidegger için, doğa, 'gizini açarken de' gizli doğa olarak varlığını korur. Öyle ki, misalen bitki bilimcilerin bitkileri, tarla kenarındaki çiçekler değildir. Tıpkı bir nehrin coğrafi bakımdan değişmeyen kaynağının derinlerdeki kaynağı olmayışı gibi. İnsanlar, teknoloji öncesi dönemlerde, yani insanlığın kendisini dünyanın mütehakkim efendisi değil de, onun bir parçası olarak alımladığı zamanlarda, doğaya, doğal düzene mümkün mertebe adapte tarzda onunla uyumlu biçimde yaşamaya gayret gösterirlerken, modern teknolojik insanlık, doğa, çevre, dünya dâhil her olguyu ticari-malî emtia olarak alımlar. Bütün varolanlar kapitalist, mali çıkarlara göre hesaplanıp değerlendirilebilir. (West, 2005: 174; Zimmerman, 2011: 274, 334, 359; Heidegger, 2015: 49) Entiteleri, yakışsız tarza ifşaya zorlayan bu doğa, dünya, çevre 'çerçevemesinin', Heideggeryen açıdan kabul edilebilir nitelikte görülemeyeceği ve varlığın kendi otantik hakikatine münasip şekilde ışığa çıkmasının önlenmesi anlamını taşıyacağı son derece barizdir.

Modern teknolojinin, doğa ve çevreye karşı, daha en başından itibaren, nasıl olup da tahakküm altına alma hedefiyle yaklaşmış ve saldırdığı konusu, -düşünürden uzun bir alıntıyla- ortaya şöyle de konulabilir:

Modern teknikte hakim olan gizini—açma, doğaya, onun söküp alınabilecek ve depolanabilecek enerjisi tedarik etmesi şeklinde makul olmayan bir talebi dayatan bir

meydan okumadır. Fakat bu, eski yel değirmeni için de geçerli değil midir? Hayır. Yel değirmeninin kanatları muhakkak ki rüzgârda dönerler; onlar dolaylı olarak rüzgarın esmesine terkedilmişlerdir. Fakat yel değirmeni, hava akımlarından gelen enerjiyi, onu depolamak üzere kilit altında tutmaz. Buna karşılık bir toprak parçasına, kömür ve madenin çıkarılmasına yönelik olarak meydan okunur. Yeryüzü şimdi bir kömür madeni bölgesi olarak gizini—açar; toprak da bir maden yatağı olarak. Köylünün önceleri ekip biçtiği ve düzene soktuğu tarla, düzene sokmanın itina göstermek ve bakımlı tutmak anlamlarına geldiği zamanlarda görüldüğünden farklı bir şekilde görünür. Köylünün çalışması tarlanın toprağına meydan okumaz. Köylünün çalışması tohumun ekilmesinde, tohumu, büyüüp gelişmeyi sağlayan güçlerin muhafazasına terkeder ve tohumun artıp çoğalmasını gözletir. Fakat bu arada tarlanın ekilip biçilmesi de, doğaya saldıran başka bir tür düzene sokmanın güdümüne girmiştir. Bu başka tür düzene sokma, doğaya, ona meydan okuma anlamında saldıdır. Tarım, artık motorize hale gelmiş bir besin endüstrisidir. Örneğin artık azot sağlamak için havaya, maden sağlamak için yeryüzüne, uranyum sağlamak için madene saldıdır; ya imha ya da barışçı kullanım için serbest bırakılacak atom enerjisi sağlamak için ise uranyuma saldıdır. (Heidegger, 1998a: 55-56)

Modern endüstriyel teknolojinin, dünyaya, doğaya, çevreye sömürü için gerekli bir makine ya da hammadde olarak muamelede bulunma eğilimini eleştirmesinden ötürü, bazı görüşler, Heidegger'in, muasır derin çevrecilikle; ekolojizmle uyumlu bir konumda bulunduğunu varsaymışlardır. Şöyle ki: Çevreye, bir makine ya da sonsuza kadar sömürülebilir bir meta muamelesi yapmanın sonuçları, asit yağmurları, kirlenmiş nehirler, kuruyan göller, sera etkisi, ormanların tükenişi, çölleşme, toprak erozyonu, ozon tabakasının incilmesi, türlerin kitlesel imhası, kutuplardaki çözümler ve başka sayısız çevre problemi formunda apaçık hale gelmiştir. Radikal çevreciler olarak derin ekologlar için çevre sorunlarının gerçek kökleri insan dışındaki entitelerin tümünü, kendi insanî arzularının gerçekleştirilmesinde kullanılabilecek faydalı hammaddeler olarak çerçeveleyen antroposentrik hümanizmedir. Burada, Aydınlanma geleneğine yönelen tepki açıktır. Ekolojizm, aklın en üst değer olmasını kuşku ve tepkiyle karşılamaktadır. İnsana biçilen merkezî konum da, doğanın değerler(in)den yoksunluğu da, insanlar tarafından manipüle edilebilirliği de reddedilmektedir. (Vincent, 2006: 335) Heidegger'in, modern endüstriyel teknoloji için merkezî bir nitelik taşıyan antroposentrik hümanizm ile ilgili eleştirisi hatırlandığında, zikredilen bu derin ekolojik yaklaşımların Heideggeryen perspektiflerden etkilenmiş yaklaşımlar olduğu anlaşılacaktır.²

Tam da burada, soykütüklerinde Nietzsche ve Heidegger'inde bulunduğu postmodernlere, modernlerle kıyasayarak, çevre yönüyle bir parantez açılabilir. Şöyle ki: Modernler, genel olarak, insanları doğadan ve doğal dünyadan ayrı gördükleri gibi, doğa durumundan toplum durumuna geçiş hareketini de, ister Hobbes, Locke ve Rousseau gibi toplum sözleşmesi düşünürleri söz konusu edilsin, isterse liberalizmden marksizme farklı ideolojilerdeki düşünürler söz konusu edilsin, bir ilerleme olarak görmüşlerdir. İlaveten, modernler, doğaya, çevreye, yukarılarda da değinildiğince, insanın ihtiyaçlarına hizmet eden bir şey; bir nesne gözüyle bakmışlardır. Bu perspektifle, bilim de, insanların doğayı kontrol altına alıp sömürmesi işine koşulmuştur. Modern kültür ve kabullere postmodern meydan okumalar, insanların doğadan farklı olmadığını, bilakis, onun bir parçası olduğunu ileri sürerek, insanların doğayla modern ilişki tarzına karşıt tutumlar benimsemişlerdir. Postmodern tablo, hem modern kapitalist sanayi medeniyetinin varsayıldığı gibi bir erdem olmadığı, hem de doğanın, şimdiye değin aldığından daha fazla saygıyı hak ettiği anlamına gelmektedir. Postmodernizmin modernliğe meydan okumaları, çevreci hareketlere de, böylece, önemli teorik ve entelektüel destekler sağlamış, çevreci talepler de, modernliğin ve onun kapitalizminin geniş ve derin kültürel kabullerine meydan okur olmuşlardır. (Heidegger, 2013: 5-6; Zimmerman, 2011: 414-416; Tannenbaum ve Schultz, 2005: 381) Özcesi: Hem Heidegger için, hem Nietzsche'nin yanısıra onun da görüşlerinden istifade eden postmodernler için ve hem de derin ekoloji yanlıları gibi çevreciler için; kibirli, mağrur, elindeki güç ile her istediğine hâkim olabileceği

² Zimmerman'a göre, reformist çevreciler, çevre kirliliği ile mücadele etmekle beraber, 'antroposentrik' kalmaya devam etmektedirler. Derin ekologlar ise dünyayı gerçek anlamda korumanın ancak Batı antroposentrizminin ve insanlık—doğa ikileminin dönüştürülmesi/aşılması halinde mümkün olabileceği kanaatindedirler. Diğer bir husus olarak da derin ekologlar/çevreciler sadece Heidegger'den değil, antroposentrik olmayan diğer gelenekler gibi Budizmden de etkilenmişlerdir. Bkz; Zimmerman Michael E. (1993), *Heidegger, Buddhism, and deep ecology*, The Cambridge Companion to Heidegger (Ed: C. B. Guignon), Cambridge University Press, USA, p. 260.

düşünülen ve bundan ötürü de, doğa, dünya, çevre üzerinde kayıtsız şartsız tasarrufta bulunabileceği kabul edilen modernitenin yetkin özne/insan anlayışı; temel problem buralarda bir yerdedir.

Heidegger, antroposentrik hümanizmi eleştirmiş, 'entiteleri olmaya bırakma' çağrısında bulunmuş, modern endüstriyel teknolojinin gezegeni harabeye çevirmesinden yakınmış ve Hölderlin'den hareketle, yeryüzünde bir otantik 'şairane ikamet' haletiruhiyesi üzerinde durmuştur. Bir insanın kendi memleketinin-yurdunun toprağıyla 'sarmaş dolaş olmasının' önemine vurgu; dünyayı, daima ötekilerle paylaşılan mürettep ve bütünleşik bir dünya olarak görme, yerlerin kendine özgü ve parçalanmamış birliğinden söz ediş, insanlığın entitelere egemen olmak yerine 'çobanlık-koruyuculuk' yapması gerektiği iddiası vb. Bunlar da Heidegger düşüncesinin özelliklerindedir. (Heidegger, 2011: 108; Zimmerman, 2011: 416-417; West, 2005: 171; Safranski, 2008: 38; Ökten, 2004: 40; Heidegger, 2013: 23, 50) Heidegger'in esasta epistemolojik akslı olmaktan çıkmayı ve varlık—odaklı olmayı hedefleyen hermeneutik fundamental fenomenolojik ontolojisinin bütün bu zikredilen yönleri, ortada, çevrecilik açısından da ihmal edilmemesi gereken tasavvurlar bulunduğunu işaretler mahiyettedir.

Sonuç: Varlığa Hâkimlik mi, Çobanlık mı?

Güç istenci, bireyler, şirketler, devletler gibi farklı farklı öznelerin sahip olabileceği bir mal, bir emtia ya da istediklerince yönlendirebilecekleri bir nesne değildir. Tam tersine bütün bu özneleri o yönlendirmektedir. Yol açtığı diğer problemlerin yanısıra, çeşitli türden çevre sorunlarının üzerinden de tezahür eden, teknolojik devinimleri serbestçe işlemselleştiren ve sonuçta varlığı perdeleyip karanlıkta bırakan güç istencinin, insan öznelerden otonom biçimde varolduğu ve otonom biçimde devri daim ettiği söylenmelidir. Ki, en başta Heidegger'in insan özne ile mesafeli durduğu da zaten belirtilmişti. Varlığın anlamının peşinden gitmekten uzak düşen insan, gelinen kertede, güç istencinin bir vektörü olmuştur. Onun tarafından, ölçülüp biçilmekte, onun bilimsel endüstriyel teknolojisinin teorileri, pratikleri, söylemleri tarafından bir varolan oldurulmaktadır. İnsanın bireyselliği, bilinci ve kimliği güç istencine tabi olduğu için de insanın teknoloji üzerinde değil, teknolojinin insan üzerinde sözü geçmekte ve bu vetirede çevre sorunlarının sahici çözüme kavuşturulabileceği o yol da bir türlü gözükmemektedir.

Heidegger açısından, eğer üretim faaliyetlerinin, zanaat anlamı da dâhil sanatın yardımıyla bir otantik modu keşfedilebilirse bu keşif Batı için bütünüyle yeni ve Batı metafiziğinin sınırları içinde kalmayacak, post—metafizik bir dönemin başlamasını ivmelendirecektir. Bu otantik üretim modu, esasta, Greklerin en başta, antikitede, *techne* kavramıyla kastettikleri bir mod olacaktır. Düşünür yönüyle, 'şeyleri itinayla olmaya bırakma' aktivitesi, prodüksiyonist Batı metafiziği altında bilindiği şekliyle iş/çalışma değil, sanatın özüyü. Heidegger, yeni dönemin; sadece, insanlık eğer entitelerin teknoloji çağında 'anlamsız hale gelen anlamını' restore ederek bir sanat eseri üretmeyi başarabilirse mümkün olabileceğine inanıyordu. (Pöggeler, 2001: 74; Zimmerman, 2011: 6, Ökten, 2004: 101) Burada, düşünürün her halükârda, modernitenin ve endüstriyel teknolojinin kendisini kendisine yabancılaştırdığı insanlığın yenilenmesini önceleyen ve bu açıdan bakıldığında, mensubu ve bağlı olduğu memleketin; yurdun toprağından köklenerek onun sıkıntılara çare bulmayı gözetken, efendiliğe, hakimliğe değil 'çobanlığa' açılan bir felsefi anlayışla hareket ettiği açık olsa gerektir.

Heidegger, modernitenin ve endüstriyel teknolojinin, -bir kısmı da çevre sorunları olarak yaşanılan-yıkıcı sonuçlarının; insanlığın kibir yüklü kendisini her istediğinin tanrıvari temeli haline getirme, insan, toplum, doğa dünya, çevre benzeri bütün varolanları insani taleplere tâbi kılma ve sanki insanın asli kaynak niteliğinde kendi aklından daha başka hiçbir transandantal referansı yokmuş gibi hareket etme eğiliminin ürünleri olduklarını öne sürer. İnsan, güç istenciyle, her varolanı kontrol altına almaya, her varolan üzerinde bir hükümlerlik kurmaya çalıştıkça, daha fazla güç adına daha fazla güç istencinin kölesi haline gelmiştir. "Akıllı hayvan" olarak tesmiye edilen insan bu haliyle bir de, kendini her anlamın, amacın ve hakikatin temeli olarak görmüş, bir nevi hayvani güç ve kontrol arzusuyla motive olarak gezegenin, doğanın, çevrenin tümüne egemen olmaya kalkmıştır. (Zimmerman, 2011: 330, 333; Ökten, 2004: 107) İnsan, gelinen safhada, hem asli meselesini yani varlık meselesini kaybetmiş, hem de prodüksiyonist metafiziğin ve modern endüstriyel teknolojinin güç istencinin yetkin özneliği bir tarafa sürecin sadece bir aracı olma kısır döngüsüne sıkışmıştır. Varlığa efendi olması değil 'çobanlık' yapması gereken insanlık, bütün entitelere teknolojik güç birikimi için gereken hammadde-malzeme stoku nazarıyla bakar hale düşürülmüştür. Bu kısır ve yıkıcı fasit daireden çıkabilmekse, salt insanî çaba ve tutkuların yetersizliğinin minvalinde ancak hem insanlığın çarpık bir varlık anlayışı zemininde biteviye

güç istenci ile hareket eden modern, hümanistik, mağrur yaşama ve düşünme biçiminden uzaklaşmasıyla, hem de varlığın insanlığa aynı doğrultuda bir yardım eli uzatmasıyla mümkün olabilecektir. Ama daha gerçekçi bir 'dünya resmi', modern insanlığı sınırsız güç istenciyle yeryüzünü, doğayı, çevreyi bir savaş meydanına yahut yıkıntı-döküntü hurdalığına çevirmeye zorlayan tek-boyutlu hümanistik teknolojik zihniyet ve pratiklerin amacına ulaşmış gibi olduğunu gösterir minvaldedir.

Heidegger, Nietzsche'ye ilişkin bir tespitinde, onun, Batı felsefesini Platon'culuk olarak, kendi felsefesini de Platon'culuğa yani anıla gelinen Batı metafiziğine karşı bir akım olarak gördüğünü belirtir. Oysaki Heidegger'e göre, Nietzsche'nin felsefesi yalnızca bir karşı hareket olarak, bütün 'karşılar' gibi zorunlu şekilde, karşı çıktığı yere bağlıdır.³ (Heidegger, 2001: 18) Heidegger'in bu tespitinden hareketle ve bir eleştiri sadedinde şu da ifade edilmelidir: Yoğun çevre sorunlarının yaşandığı endüstriyel teknolojik dönemlerin, en az beş yüzyıldır aynı bir 'modern kapitalist dünya sistemi'nin sevk ve idaresiyle domine edilmesinden ötürü, güç istenci, teknoloji ve çevre sorunlarının, bahsi geçen dünya sistemi itibarıyla daha oylumlu ve derinlikli bir tarzda değerlendirilmesi gerekirdi. Ve fakat bu gerekliliğe karşın Heidegger'in yeteri kerte de bir Batı merkezli kapitalist dünya sistemi çözümlemesi ve eleştirisi yapmadığı görülüyor. Sadece çevre sorunlarının aldığı boyut için değil, varlığın unutulmuşundaki rolü için de, dünyayı domine eden kapitalist zihniyetin, güç ilişkilerinin ve pratiklerin gördüğü negatif işlev ortaya derinlikli bir şekilde çıkarılmalıydı. Heidegger'in çabasının bütün yetkinliği ve yol gösterici ufku bir yana belirtilen eksiklikler nedeniyle mevzuu problematiklerin, varlığın Batı metafiziği doğrultulu tek—boyutlu kavranışı, dolayısıyla da unutulmuşu 'çerçevesinden' tam da çıkarılmadıkları, başka bir söyleyişle, onun felsefesinin de, tıpkı Nietzsche'ninki gibi 'karşı çıktığı yere bağlı' kaldığı son söz olarak söylenmelidir.

---

³ Heidegger'in, Nietzsche ile ilgili bu kanaatini D. Küçükalp de, nihilizm meselesi üzerinden değerlendirmekte ve "Heidegger, Nietzsche'nin her ne kadar nihilizmi modern Batı tarihinin bir hareketi olarak deneyimleyip teşhis etse de, nihilizmin mahiyeti hakkında düşünemediği için, nihilizm sorununun üstesinden gelmeyi başaramadığı düşüncesindedir." Demektedir. Yine, Küçükalp'in tespitinde, Heidegger, 'Güç İstemi'ni de, metafizik bir açıklama addetmektedir. Bkz; Küçükalp Derda (2016), "Heidegger Ve Nihilizm", *Kutadgubilig Felsefe – Bilim Araştırmaları*, Sayı: 30, Haziran 2016, s. 485, 489.

KAYNAKÇA

- Amin, Samir (1993), *Avrupamerkezcilik Bir İdeolojinin Eleştirisi*, (Türkçesi: Mehmet Sert), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Demirel, İdris (2008), “Batı Avrupa Bilimine Ontolojik Temelleri ve Avrupamerkezci İdeolojik İçerimleri
- Ekseninde Heideggeryen Bir Yaklaşım”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXVII, Sayı 1, 2008.
- Demirel, İdris (2016), “Heidegger’de Grek Felsefesi, Batı Metafiziği, Bilim ve Modern Endüstriyel Teknoloji”, *Kutadgubilig Felsefe – Bilim Araştırmaları*, Sayı: 30, Haziran 2016.
- Emad, Parvis (2010), “Teknoloji ve Güç İstenci Sorusu”, (Türkçesi: Aysel Demir), *Heidegger*, Editörler: Özgür Aktok ve Metin Bal, Doğu Batı Yay. Ankara.
- Heidegger, Martin (1977), *The Question Concerning Technology and Other Essays*, (Trans: William Lovitt), Garland Publ. Inc., New York and London.
- Heidegger, Martin (1995a), *Nedir Bu Felsefe*, (Türkçesi: Ali Irgat), Afa Yay., İstanbul.
- Heidegger, Martin (1995b), “Rusya’da Bir Savaş Esiri Kampında Bir Genç ve Yaşlı Adam Arasındaki Akşam Sohbeti”, *Kutadgubilig Felsefe – Bilim Araştırmaları*, Sayı: 30, Haziran 2016.
- Heidegger, Martin (1998a), *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, (Türkçesi: Doğan Özlem), Paradigma Yay., İstanbul.
- Heidegger, Martin (1998b), *Teknik ve Dönüş*, (Türkçesi: Necati Aça), Bilim ve Sanat Yay., Ankara.
- Heidegger, Martin (2001), *Nietzsche’nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, (Türkçesi: Levent Özşar), Asa Yay., Bursa.
- Heidegger, Martin (2002), *Off the Beaten Track*, (Trans. And Ed: Julian Young and Kenneth Haynes), Cambridge Uni. Press., Cambridge, UK.
- Heidegger, Martin (2004), “Fenomenolojik Kökenler: Zaman Kavramının Tarihine Prolegomena”(Türkçesi: Kaan H. Ökten), *Heidegger Kitabı*, Kaan H. Ökten, Agora Yay., İstanbul.
- Heidegger Martin (2004), “Sanat Olarak Güç İstenci”, (Türkçesi: Kaan H. Ökten), *Heidegger Kitabı*, Kaan H. Ökten, Agora Yay., İstanbul.
- Heidegger, Martin (2011), *Varlık ve Zaman*, (Türkçesi: Kaan H. Ökten), Agora Yay., İstanbul.
- Heidegger, Martin (2013), *Hümanizm Üzerine*, (Türkçesi: Yusuf Örnek), TFK Yay., Ankara.
- Heidegger, Martin (2015), *Teknik ve Dönüş – Özdeşlik ve Ayrım*, (Türkçesi: Necati Aça), Pharmakon Yay., Ankara.
- Küçükcalp Derda (2016), “Heidegger Ve Nihilizm”, *Kutadgubilig Felsefe – Bilim Araştırmaları*, Sayı: 30, Haziran 2016.
- Megill, Allan (2012), *Aşırılığın Peygamberleri Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*(Türkçesi: Tuncay Birkan), Say Yay., İstanbul.
- Nietzsche, Friedrich (2014), *Güç İstenci*, (Türkçesi: Nilüfer Epçeli), Say Yay., İstanbul.
- Ökten, Kaan H. (2004), *Heidegger Kitabı*, Agora Yay., İstanbul.

Pöggeler, Otto (2001), “Heidegger, Bugün”, (Türkçesi: Doğan Özlem), *Heidegger Üzerine İki Yazı*, (Türkçesi: Doğan Özlem), Pöggeler Otto – Allemann Beda, Paradigma Yay., İstanbul.

Ruin, Hans (2017), “Heidegger’in Uzun Soluklu Meselesi: Teknoloji”, (Türkçesi: Ahmet Aydoğan), *Heidegger: Teknoloji ve İnsanlığın Geleceği*, Der. Ve Türkçesi: Ahmet Aydoğan, Say Yay., İstanbul.

Safranski, Rüdiger (2008), *Bir Alman Üstat Heidegger* (Türkçesi: Ali Nalbant), Kabalcı Yay., İstanbul.

Tannenbaum, Donald G, Schultz, David (2005), *Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri* (Türkçesi: Fatih Demirci), Adres Yay., Ankara.

Thomson, Iain D. (2012), *Heidegger Ontoteoloji Teknoloji ve Eğitim Politikaları*, (Türkçesi: Hüsametdin Arslan), Paradigma Yay., İstanbul.

Vincent Andrew (2006), *Modern Politik İdeolojiler*, (Türkçesi: Arzu Tüfekçi), Paradigma Yay., İstanbul.

West, David (2005), *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, (Türkçesi: Ahmet Cevizci), Paradigma Yay., İstanbul.

Zimmerman, Michael E. (2011), *Heidegger Moderniteyle Hesaplaşma Teknoloji, Politika, Sanat*, (Türkçesi: Hüsametdin Arslan), Paradigma Yay., İstanbul.

Zimmerman Michael E. (1993), *Heidegger, Buddhism, and deep ecology*, The Cambridge Companion to Heidegger (Ed: C. B. Guignon), Cambridge University Press, USA.

